

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra filozofie a společenských věd

Přímá demokracie a české politické strany

Bakalářská práce

Autor: Tomáš Brož
Studijní program: B7507 - Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.
Oponent: Mgr. et Mgr. Jan Černý, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Tomáš Brož

Studium: P19P0374

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Přímá demokracie a české politické strany**

Název bakalářské práce AJ: Direct Democracy and Czech Political Parties

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato práce zpracovává fenomén přímé demokracie v českém prostředí. Ústředním zájmem bude nejen zmapovat současné nastavení českého právního řádu ve vztahu k přímé demokracii, ale zároveň i zhodnotit názorovou pluralitu k otázkám přímé demokracie u politických subjektů v Poslanecké sněmovně po volbách v roce 2021. Zvláštní zřetel je pak kladen na uplatnění prvků přímé demokracie ve vnitrostranickém fungování hnutí Svoboda a přímá demokracie a České pirátské strany, jež se staví do rolí hlavních propagátorů přímé demokracie v České republice.

ALTMAN, David. Direct Democracy Worldwide. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, 248 s.; 25 cm. ISBN: 978-1-107-00164-0.

FIALA, Petr a Markéta PITROVÁ. Evropská referenda. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 311 s.; 23 cm. ISBN 80-7325-051-9.

PECHANEC, Pavel. Přímá demokracie v České republice. Praha: WoltersKluwer Česká republika, 2011, 182 s.; 21 cm. ISBN 978-80-7357-700-1.

RIGEL, Filip. Zákon o místním referendu s komentářem a judikaturou. Praha: Leges, 2011, 288 s.; 21 cm. ISBN 978-80-87212-85-1.

SMITH, Michael L. Občané v politice: studie k participativní a přímé demokracii ve střední Evropě. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2009, 169 s.; 23 cm. ISBN 978-80-903316-5-5.

SMITH, Michael L. Přímá demokracie v praxi: politika místních referend v České republice. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, 101 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7330-117-0.

ŠIMÍČEK, Vojtěch. Přímá demokracie. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2016, 215 s.; 21 cm. ISBN 978-80-210-8351-6.

Garantující pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michal Rigel, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Jan Černý, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 13.2.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Přímá demokracie a české politické strany vypracoval pod vedením vedoucího závěrečné práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. 5. 2022

Tomáš Brož

Anotace

BROŽ, Tomáš. *Přímá demokracie a české politické strany*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 44 s. Bakalářská práce.

Tato práce zpracovává fenomén přímé demokracie v českém prostředí. Ústředním zájmem bude nejen zmapovat současné nastavení českého právního řádu ve vztahu k přímé demokracii, ale zároveň i zhodnotit názorovou pluralitu k otázkám přímé demokracie u politických subjektů v Poslanecké sněmovně po volbách v roce 2021. Zvláštní zřetel je pak kladen na uplatnění prvků přímé demokracie ve vnitrostranickém fungování hnutí Svoboda a přímá demokracie a České pirátské strany, jež se staví do rolí hlavních propagátorů přímé demokracie v České republice.

Klíčová slova: přímá demokracie, nástroj přímé demokracie, vnitrostranické mechanismy, Česká pirátská strana, Svoboda a přímá demokracie

Annotation

BROŽ, Tomáš. *Direct Democracy and Czech Political Parties*. Hradec Králové: Faculty of Education, University Hradec Králové, 2022. 44pp. Bachelor Thesis.

This thesis discusses the phenomenon of direct democracy in the Czech environment. The primal interest will be not only to map out the current setting of the Czech legal system in relation to direct democracy, but also to assess the plurality of opinions on direct democracy issues among political entities in the Chamber of Deputies after the elections in 2021. Particular attention is focused on the application of elements of direct democracy within the internal functioning of the Freedom and Direct Democracy movement and the Czech Pirate Party, both of which position themselves as the main promoters of direct democracy in the Czech Republic.

Keywords: direct democracy, instrument(s) of direct democracy, intra-party mechanisms, Czech Pirate Party, Freedom and Direct Democracy

Obsah

Úvod	1
1 Nástroje přímé demokracie.....	4
2 Středoevropský kontext	6
3 Právní řád České republiky	8
4 Současné tendence podporující nástroje přímé demokracie u stran a hnutí v Poslanecké sněmovně	11
4.1 ANO 2011	11
4.2 ODS.....	12
4.3 KDU-ČSL.....	13
4.4 TOP 09	14
4.5 Starostové a nezávislí	15
4.6 Česká pirátská strana	16
4.6.1 Dlouhodobý program	16
4.6.2 Zhodnocení.....	19
4.7 Svoboda a přímá demokracie.....	19
4.7.1 Zhodnocení.....	21
4.8 Shrnutí	21
5 Česká pirátská strana ve vztahu k přímé demokracii	22
5.1 Participace příznivců a členů	23
5.2 Přijetí člena, volby do funkcí	25
5.3 Vyloučení a odvolání	26
5.4 Celostátní fórum jako vrchol přímé demokracie?.....	27
5.5 Republikový výbor a předsednictvo	28
5.6 Zhodnocení vztahu Pirátů k vnitrostranické aplikaci principů a nástrojů přímé demokracie.....	28
6 Svoboda a přímá demokracie ve vztahu k přímé demokracii	29
6.1 Participace čekatelů a členů	30
6.2 Přijetí člena, volby do funkcí	31
6.3 Vyloučení a odvolání	33
6.4 Konference jako vrchol přímé demokracie?	34
6.5 Předsednictvo.....	35
6.6 Zhodnocení vztahu SPD k vnitrostranické aplikaci principů a nástrojů přímé demokracie.....	36
Závěr: výsledek zkoumání	38
Použité zdroje.....	40

Úvod

Život člověka v Evropě je spjat především se zastupitelskou demokracií. Jsme zvyklí odevzdávat hlasy politickým uskupením, s nimiž nejsilněji souzní soubor našich ideálů a programových požadavků. Zastupitelská demokracie se stala standardní formou, prostřednictvím které se odehrává zásadní rozhodovací proces. Bylo by však mylné vnímat v dnešní době přímou demokracii jako kontrastní pól, jenž by měl zastupitelskou demokracii ohrožovat. Přímá demokracie přináší do politických rozhodnutí vůli lidu. Její prvky pak jsou znatelné tam, kde se občané přímo aktivně účastní politického rozhodování na základě svého hlasu. Člověk se stává nepatrnou částí suveréna, jímž je lid, a má možnost v mezích nástrojů přímé demokracie stát spravovat.¹ Společnost tak dostává příležitost se prostřednictvím této formy vlády aktivizovat.² Užití přímé demokracie však dnes ve většině evropských států vnímáme spíše jako doplňkové k zastupitelské demokracii a využití pouze této formy vlády na celostátní úrovni se v současnosti jeví jako čistě utopické.

Práce je rozdělena na dvě části. V kapitolách 1—4 informuji o podstatě a současném stavu přímé demokracie jakožto prostředku občanů ke správě státu, abych mohl ve druhé polovině práce navázat rozbohem využitelnosti nástrojů přímé demokracie ve vnitrostranickém fungování České pirátské strany a hnutí Svoboda a přímá demokracie (kapitoly 5—7). Úvodní část zprostředkovává stručné informační zázemí o přímé demokracii, její využitelnosti a podpoře na území České republiky. Kapitola o nástrojích přímé demokracie (kapitola 1) přináší zkratkovitý přehled o širokém poli možností, které občanům jednotlivé nástroje přímé demokracie nabízí. Kromě referenda jakožto nejdiskutovanějšího nástroje přímé demokracie, jenž často v občanském diskursu zastihuje všechny ostatní, pojednávám i o plebiscitu, petici, lidové iniciativě, odvolání, lidovém vetu a jako možnost lidu angažovat se na chodu věcí veřejných zmiňuji i participativní rozpočtování. Pro uvedení kontextu uvádím i možnost participace občanů za pomoci nástrojů přímé demokracie v ostatních střeoevropských státech (kapitola 2), přičemž poukazuji i na historické souvislosti, jež ovlivňují aktuální nastavení vztahů střeoevropských států vůči přímé demokracii.

¹ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. 1. díl, Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998. Str. 184. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-7201-141-3

² ŠIMÍČEK, Vojtěch, ed. *Přímá demokracie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2016. Str. 13. Sborníky; svazek č. 55. ISBN 978-80-210-8351-6.

Pozornost se pochopitelně zaměřuje primárně na Českou republiku, její právní řád a praktickou aplikaci nástrojů přímé demokracie (kapitola 3). Soustředím se především na základní prameny ústavního pořádku. Co říká Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod o přímé demokracii? Jsme prostřednictvím těchto dokumentů zavázáni k rozšíření stávajícího nastavení přímé demokracie, nebo je přímý podíl občanů na správě státu pouze potenciální možností, kterou před nás zmíněné dokumenty kladou? Tato kapitola zahrnuje i zhodnocení dosavadních realizací místních referend včetně tendence jejich úspěšnosti. Poté už následuje přehled idejí o přímé demokracii v současném politickém spektru (kapitola 4). I přes dřívější početné snahy České strany sociálně demokratické (ČSSD) i Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM) o rozšíření možností přímé demokracie v České republice byly tyto subjekty z názorového přehledu české politické scény vynechány. Klíčem pro výběr politických uskupení se stalo překonání pětiprocentní klauzule ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 2021. Soustředím se totiž i na potenciální rozšíření nástrojů přímé demokracie, a proto se zabývám především těmi uskupeními, jež se mohou prostřednictvím Poslanecké sněmovny účastnit zákonodárného procesu. K vypracování názorového přehledu o jednotlivých postojích k přímé demokracii jsem zkoumal stanovy a programy pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021. Tyto základní dokumenty pak bývají i doplněny postoji konkrétních výrazných politiků těchto uskupení. Pod drobnohledem především zkoumám dva největší podporovatele přímé demokracie v České republice, kteří se do Poslanecké sněmovny toho roku dostali, tedy Českou pirátskou stranu (Piráti) a hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD).

Druhá část práce už pojednává pouze o vnitrostranickém fungování Pirátů a SPD. V textu se primárně nesoustředím na jejich politickou praxi a vyhýbám se subjektivním názorům současných či bývalých členů, kteří by se k fungování těchto subjektů jakýmkoli způsobem vyjadřovali. Cílem práce je podrobit kritické analýze to, co tato politická uskupení sama zveřejňují a čím se prezentují prostřednictvím vlastních stanov. Druhá část práce se tak zaměřuje na aplikaci mechanismů přímé demokracie ve vnitřních strukturách těchto subjektů, k čemuž jsou využity paralely stát – strana/hnutí a občan – člen. Nejprve zmiňuji, která práva stanovy řadovým členům (případně registrovaným podporovatelům/čekatelům) přisuzují. Tato obecnější konstatování následně podrobněji rozvádím u konkrétních vnitrostranických postupů. Práce popisuje, jakými způsoby lze provádět jednotlivé nástroje nebo mechanismy

přímé demokracie. Kdo stojí za přijetím člena do politického subjektu? Aplikuje uskupení pro výběr do stranicky vyšší funkce nástroj přímé volby? Může členská základna na vlastní popud a z vlastní vůle člena vyloučit? Platí při snaze o odvolání ze stranické funkce rovnost hlasů všech členů, nebo tato kompetence spadá pouze do působnosti vyšších zastupitelských orgánů? Počítá se s celou členskou základnou i u rozhodování na úrovni nejvyšších orgánů? Existuje tak ve fungování těchto subjektů nástroj, jenž by významově odpovídal referendu? Po zodpovězení na tyto otázky krátce pojednám i o kompetencích stranicky zvolených zástupců, kteří působí ve vyšších patrech těchto uskupení, abych lépe nastínil diferenciaci mezi kompetencemi řadových členů a nejvyšších představitelů těchto subjektů.

Základní informační zázemí o podstatě přímé demokracie a jejím postavení v České republice jsem čerpal z Pechanovy publikace *Přímá demokracie v České republice* a knihy *Přímá demokracie*, jejímž editorem se stal Vojtěch Šimíček. Obě knihy poskytují pro českého čtenáře vhodný a srozumitelně formulovaný základ o přímé demokracii. Zařazení přímé demokracie a jejího užívání do širšího celosvětového kontextu naopak přináší David Altman v díle *Direct Democracy Worldwide*. Se specializací na středoevropský prostor pak poskytuje poznatky o vztahu individua k politice nebo o růstu přímé demokracie sociolog Michael L. Smith v publikaci *Občané v politice: studie k participativní a přímé demokracii ve střední Evropě*. Nejzásadnějšími zdroji této práce jsou však vnitrostranické dokumenty zkoumaných politických uskupení, především stanovy. U Pirátů a SPD nejprve mapuji postoj k přímé demokracii na základě programu, stanov a konkrétních vyjádření a následně provádím obsahovou analýzu stanov se speciálním zaměřením na prvky přímé demokracie v jejich vnitrostranickém působení. Reálné možnosti přímé demokracie uvnitř SPD a Pirátů pak u těchto subjektů podrobují komparaci s veřejně prosazovanými nástroji přímé demokracie. Pro tyto účely byla v případě SPD využita i kniha Tomia Okamury a Jaroslava N. Večerníčka *Umění přímé demokracie: kam dál, Česko?*, v níž předseda SPD předkládá své hlavní teze a argumenty o přímé demokracii. Ačkoli se jedná o knihu, jež vyšla před založením hnutí SPD a neodráží tak přímo stanoviska hnutí, jde o soubor konzistentních postojů Tomia Okamury, jehož postavení uvnitř SPD se budu věnovat v druhé části práce.

Cílem textu je tak postihnout současný stav přímé demokracie v České republice, přinést souhrn názorové plurality na přímou demokracii mezi subjekty

v Poslanecké sněmovně a zhodnotit reálnou šanci na rozmnožení nástrojů přímé demokracie v České republice. Hlavním cílem práce je ale odpověď na výzkumnou otázku, zda největší podporovatelé přímé demokracie v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky, kterými jsou Piráti a SPD, aplikují principy rozhodování „zdola“ i ve svých vlastních vnitrostranických mechanismech a jsou tak aktivními uživateli toho, co sami hlásají.

Posledně zmíněný a nejdůležitější cíl této práce je pak i mou hlavní motivací k volbě tohoto tématu. Domnívám se totiž, že soulad mezi líbivými slovy a činy není jen morálním požadavkem na osobní život člověka, nýbrž i zásadním požadavkem politickým. Pokud voličstvem zvolení a placení státní představitelé naplňují podstatu starého rčení „Kázat vodu, pít víno,“ a jejich vlastní praxe neodpovídá jejich názorům, podlamují tím důvěru občanů v politiku a demokratický stav země. Z tohoto důvodu tak budu ověřovat reálnou snahu o aplikaci principů a nástrojů přímé demokracie uvnitř již zmíněných politických subjektů.

1 Nástroje přímé demokracie

V diskursu o přímé demokracii vévodí mezi nástroji referendum, tedy všelidové hlasování, jež může nabývat nejrůznějších forem a charakteristik. Bývá tak děleno kupř. dle místa (místní, regionální, republikové, celostátní), závaznosti pro orgány státní moci (závazné a konzultativní) nebo dle povinnosti jeho konání. Při posledně zmíněném dělení je klíčové, zda právní řád u určitých otázek předepisuje nutné konání referenda (obligatorní), nebo referendum nemusí být v průběhu schvalovacího procesu bezpodmínečně využito, avšak jeho použití je možné (fakultativní).³ Většinově však není nástroj referenda chápán v současných demokratických státech jako nutná součást ke schválení konkrétních rozhodnutí. V některých případech je pouze povinnost vyhlášení referenda spojena s ústavními změnami.⁴ První na světě začalo tento institut využívat Švýcarsko už v 15. století.⁵ I v dnešní době Švýcarsko považujeme za premianta v užívání referend a je označováno za polopřímou demokracii.

³ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. xiii, str.21. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-700-1.

⁴ FIALA, Petr, ed. a PITROVÁ, Markéta, ed. *Evropská referenda*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Str. 5. ISBN 80-7325-051-9.

⁵ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. 1. díl, Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998. Str. 186. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-7201-141-3.

Až téměř archaicky může v dnešní době působit pojem plebiscit, jehož užívání se vytratilo a bylo nahrazeno pojmem referendum, s nímž je do jisté míry obsahově totožný. Plebiscit je totiž lidovým hlasováním, prostřednictvím něhož se v minulosti řešily otázky státního území nebo jazyka.⁶ Vyjádřením vůle lidu pak bezpochyby může být i petice, jejíž potenciální realizace je umožněna ve všech demokratických státech. I při sebevětší občanské podpoře ale zůstává vždy odkázána na volené zástupce, kteří jsou pouze nuceni se peticí zabývat a reagovat na její obsah.⁷ Vynutitelnost požadovaných kroků však není nijak zaručena. Rozšířeným nástrojem je i lidová iniciativa, kdy lid přichází s návrhem vlastního zákona nebo úpravy již stávajícího právního řádu v podobě novelizace již existujícího pramene práva. Pokud autoři předloženého návrhu splnili podmínky pro formu dokumentu i počet podpisů, musí se této iniciativě dostat podobného prostoru jako při řešení standardních zákonodárných postupů. Zákonodárná složka moci se musí dostat k projednání tohoto návrhu⁸ a lidová iniciativa tak může vyústit v přijetí zákona či vyhlášení referenda o jeho přijetí. Tento institut lze najít kupř. v rakouském právním řádu.⁹ Přímá demokracie se ve svých důsledcích nemusí dotýkat jen obecných společenských problémů a ožehavých témat, existuje totiž i příležitost vystavit stopku konkrétním osobám ve státním sektoru. Nástroj odvolání poskytuje lidu možnost vzdoru vůči aktivně působícím představitelům státní moci. Ty je možné pomoci určitého množství podpisů pod tímto požadavkem odvolat.¹⁰ Ačkoli není tento nástroj ukotvený v českém právním řádu, můžeme ho nalézt ve velké míře u sousedních států. Na Slovensku dokonce lze odvolat prezidenta, byť reálnému uskutečnění vysoké kvorum nenapomáhá. Kromě tří pětín poslanců Národní rady je totiž k odvolání nutný i souhlas nadpoloviční většiny oprávněných voličů.¹¹ Na Slovensku je také možné odvolání starosty prostřednictvím referenda.¹² Odvolání pak v určitých formách funguje i u dalších sousedních států. V Polsku je možné odvolat zastupitele i starosty.¹³ I přes rakouskou konzervativnost k možnostem přímé demokracie však lze i v jejich právním řádu nalézt možnost odvolání spolkového

⁶ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Vyd. 1. Praha: WoltersKluwer Česká republika, 2011. xiii, str. 25. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-700-1.

⁷ Tamtéž, str. 16..

⁸ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda...*, str. 187.

⁹ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice...*, str. 23.

¹⁰ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda...*, str. 187.

¹¹ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice...*, str. 26.

¹² SMITH, Michael L. *Občané v politice: studie k participativní a přímé demokracii ve střední Evropě*. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2009. Str. 85. ISBN 978-80-903316-5-5.

¹³ SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi - politika místních referend v České republice*. 1. vyd. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2007. Str. 31. ISBN 978-80-7330-117-0.

prezidenta v lidovém hlasování, jež vychází shora na popud Spolkového shromáždění.¹⁴ Odvolání není jediným nástrojem, jenž nabízí příležitost vyjádřit nespokojenost se stávajícím děním ve státě. Za pomoci dalšího negativního nástroje přímé demokracie, jímž je lidové veto, mohou totiž občané odmítnout již schválenou právní úpravu. Standardně tento proces podléhá zisku potřebného počtu podpisů pod peticí a následně lidovému hlasování v určené teritoriální působnosti.

Občanský podíl na přímé správě věcí veřejných se rozrůstá i přes nástroj participativního rozpočtování, jehož prostřednictvím mohou občané sami navrhnout výdaje, diskutovat o nich a zároveň i rozhodovat o směřování vybraných finančních prostředků. Tato možnost bývá uskutečňována především na obecní úrovni a v České republice ji dle posledních dat využilo již 124 obcí. Občané tak díky participativnímu rozpočtování mohou lépe nahlédnout do fungování obce, jejích možností a zároveň se mohou i částečně angažovat při rozdělovacím procesu.¹⁵

2 Středoevropský kontext

V některých státech přímá demokracie příliš nevzkvétá, četnost nástrojů a jejich reálného využívání je minimální. Vyjma referend o evropské integraci je tento populární nástroj přímé demokracie nevyužíván na území Velké Británie nebo Spolkové republiky Německa.¹⁶ Přímá demokracie v SRN bývá dokonce označována jako nulová,¹⁷ což vyplývá z nevalných historických zkušeností třicátých let dvacátého století, kdy bývaly výsledky lidových hlasování zpravidla zmanipulovány.¹⁸ Z podobných zkušeností pak vyvstává častá oponentura přímé demokracii, a totiž, že její mechanismy jdou ruku v ruce s nedemokratickými režimy. Proto by dle této argumentace neměly mít místo v současných demokratických státech.¹⁹ Tuto tezi však Altman sám na základě

¹⁴ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v Rakousku a Německu*. Praha: Oeconomica, 2010. Str. 9. Faculty of International Relations Working papers, vol. IV, 5/2010. ISBN 978-80-245-1677-6.

¹⁵ *Participativní rozpočet, 2017* [online]. Agora Central Europe. [cit. 25. 1.2022]. Dostupné z: <https://www.participativni-rozpocet.cz/participativni-rozpocet/>

¹⁶ FIALA, Petr, ed. a PITROVÁ, Markéta, ed. *Evropská referenda*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Str. 6. ISBN 80-7325-051-9.

¹⁷ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v Rakousku a Německu*. Praha: Oeconomica, 2010. Str. 5. Faculty of International Relations Working papers, vol. IV, 5/2010. ISBN 978-80-245-1677-6.

¹⁸ Tamtéž. Str. 16.

¹⁹ ALTMAN, David. *Direct Democracy Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Str. 63. ISBN 978-1-107-00164-0.

své analýzy neguje konstatováním, že s rostoucí kvalitou demokracie se zvyšuje i pravděpodobné užití mechanismů přímé demokracie.²⁰

Zároveň Altman poukazuje i na jistou institucionální dědičnost, která zásadně ovlivňuje využívání mechanismů přímé demokracie a může být vysvětlením četnosti užívání nástrojů přímé demokracie v různých evropských zemích. Jako příklad minimálního užívání je zmíněna Velká Británie a naopak mezi silnými podporovateli přímé demokracie uvádí postkomunistické státy.²¹ Využívání nástrojů přímé demokracie ve střední Evropě stoupá. Na Slovensku i v Polsku je nástroj odvolání starosty důležitým kontrolním mechanismem místní přímé demokracie. Ta se celkově stává ve středoevropském prostoru častěji využívanou součástí politické reality.²² Česká republika je pak jedinou zemí z V4, v jejímž právním řádu není schválen nástroj obecného referenda.

Smith ve své monografii *Občané v politice* (2009) zdůrazňuje nástroje přímé demokracie jako možný lék na mizivou angažovanost ve věcech veřejných. Ta je velmi zřetelná právě ve středoevropském prostoru, kde lid nechová příliš velkou důvěru ke svým politickým elitám.²³ I přes tyto nepříznivé více než deset let staré výsledky však lze tvrdit, že se v posledních letech v České republice objevují indikátory značící rostoucí zájem o politické dění a snahu se na něm podílet. V roce 2019 jsme byli svědky největších demonstrací od sametové revoluce, roste účast v místních referendech a při posledních volbách do Poslanecké sněmovny jsme se dočkali nejvyšší volební účasti od nového tisíciletí (65,43 %). Je tak stěžejní otázkou, zda je rozumným krokem stimulovat politickou angažovanost využíváním nástrojů přímé demokracie, nebo by se měly tyto nástroje nabídnout až občansky aktivní společnosti.

²⁰ ALTMAN, David. *Direct Democracy Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Str. 86. ISBN 978-1-107-00164-0.

²¹ Tamtéž. Str. 87.

²² SMITH, Michael L. *Občané v politice: studie k participativní a přímé demokracii ve střední Evropě*. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2009. Str. 9. ISBN 978-80-903316-5-5.

²³ Tamtéž. Str. 29.

3 Právní řád České republiky

Ústava České republiky v článku 2 odst. 1 určuje: „Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím moci zákonodárné, výkonné a soudní.“²⁴ Právo účasti občanů ve správě věcí veřejných pak souhlasně podporuje i Listina základních práva svobod v čl. 21 odst. 1: „Občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců.“²⁵

Tyto základní prameny českého ústavního pořádku ale nenabízí přesnou podobu možného využití přímé demokracie a způsoby, jak lze s nástroji přímé demokracie zacházet.²⁶ Ústava její použití povoluje, ale počítá s ní spíše jako s doplňkem demokracie zastupitelské.²⁷ Článek 2 odst. 2 pak stanovuje přímou demokracii jako možnost, nikoli povinnost a dluh, kterého musí zákonodárci vůči našemu právnímu řádu dostát.²⁸ Ve článku 2 odst. 2 se píše: „Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.“²⁹ Ústavní rámec nám tak nabízí přímou demokracii jako potenciální možnost rozšíření angažovanosti lidu, avšak její použití nestanovuje za nutné.³⁰

Česká republika tak zatím stojí kvůli neukotvení většiny nástrojů přímé demokracie v evropském měřítku na osamocené pozici. Výsadního postavení se pak dostává České republice především u nejdiskutovanějšího nástroje. V celé Evropě je totiž považována za nejkonzervativnější stát vůči institutu obecného referenda. Nejenže je mezi třemi evropskými státy, které neupravují podmínky pro jeho uskutečnění, ale dokonce je nutné při případném konsensu u referenda ad hoc schválit i ústavní zákon.³¹ Této možnosti bylo využito od vzniku samostatné České republiky pouze

²⁴ Česká republika. Ústava České republiky. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1992, roč. 1993, částka 1, ústavní zákon č. 1, Str. 7. Dostupný také z: <<http://www.aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22427>>. ISSN 1211-1244.

²⁵ Česká republika. Listina základních práva a svobod. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1992, roč. 1993, částka 1, usnesení předsednictva České národní rady č. 2, Str. 20. Dostupný také z: <<http://www.aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>>. ISSN 1211-1244.

²⁶ ŠIMÍČEK, Vojtěch, ed. *Přímá demokracie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2016. Str. 18. Sborníky; svazek č. 55. ISBN 978-80-210-8351-6.

²⁷ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Vyd. 1. Praha: WoltersKluwer Česká republika, 2011. xiii, str. 40. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-700-1.

²⁸ ŠIMÍČEK, Vojtěch, ed. *Přímá demokracie...*, str. 65.

²⁹ Česká republika. Ústava České republiky. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1992, roč. 1993, částka 1, ústavní zákon č. 1, Str. 7. Dostupný také z: <<http://www.aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22427>>. ISSN 1211-1244.

³⁰ ŠIMÍČEK, Vojtěch, ed. *Přímá demokracie...*, str. 14.

³¹ Tamtéž. Str. 48.

jednou, a to při referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii roku 2003.³² Není pak zřejmě žádným překvapením, že v českém právním řádu není nijak ukotven ani nástroj lidové iniciativy nebo odvolatelnosti státních představitelů.³³

Ačkoli český právní řád nepočítá s obecným referendem, je institut všelidového hlasování umožněn v mezích menších jednotek, než je ta celostátní. Roku 2010 byl na popud zákonodárců ČSSD schválen zákon o krajském referendu. Od 1. ledna 2011, kdy nabyl účinnosti, zatím v České republice zákon o krajském referendu existuje pouze jako možnost, jež na svou první realizaci stále čeká.

Při strohosti, s níž se Ústava České republiky vyjadřuje o přímé demokracii a jejích institutech, není zarážejícím zjištěním, že tento zásadní pramen nezmiňuje ani místní referendum. Nejenže na rozdíl od ostatních institutů přímé demokracie figuruje v českém právním řádu, ale dokonce je i často využíváno. Jistého privilegia se dostalo místnímu referendu pouze v podobě ústavního zákona č. 294/1990 Sb., kde se v čl. 86 odst. 3 píše: „O věcech místní samosprávy rozhodují občané na obecních shromážděních nebo referendem anebo prostřednictvím zastupitelstva obce.“³⁴ Tento zákon však vstoupil v účinnost 24.11.1990 a byl zrušen k 1. 1. 1993, kdy začala platit současná Ústava České republiky. I přes opomíjení místních referend v přímém znění ústavy však možnost občanů na přímou účast při rozhodování na obecní úrovni existuje už od počátku devadesátých let.³⁵ Zákon České národní rady o obcích (č. 367/1990 Sb.) počítal s všelidovým hlasováním v otázkách sloučení nebo oddělení obcí. Rozšíření otázek, o nichž je možné na obecní úrovni hlasovat, pak přišlo v červenci roku 1992, kdy vstoupil v účinnost zákon České národní rady o volbách do zastupitelstev v obcích a místním referendu (č. 298/1992 Sb.). Poslední zákonodárná změna pochází z roku 2004 a současné podmínky pro pořádání místních referend tak upravuje zákon o místním referendu a o změně některých zákonů (č. 22/2004 Sb.).³⁶

³² SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi - politika místních referend v České republice*. 1. vyd. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2007. Str. 41. ISBN 978-80-7330-117-0.

³³ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice...*, str. 2.

³⁴ Česká republika. Ústavní zákon č. 294/1990 Sb., ústavní zákon, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, a kterým se zkracuje volební období národních výborů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 3. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-294>

³⁵ RIGEL, Filip. *Zákon o místním referendu s komentářem a judikaturou*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. Str. 13. Komentátor. ISBN 978-80-87212-85-1.

³⁶ SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi...* Str. 42.

Místní referendum nemusí být vyhlášeno pouze zastupiteli dané obce, ale jeho konání může vzejít i z aktivit potenciálních voličů, kteří sesbírají potřebný počet podpisů pro jeho vyhlášení.³⁷ Na obecní úrovni se tak občané mohou politicky realizovat i formou referend, a navíc je jejich počínání v případě naplnění kvora pro vedení obce závazné.³⁸ K uznání platnosti těchto hlasování je nezbytná alespoň 35% volební účast. Aby bylo referendum závazné, musí také splnit dvě klíčové podmínky. Nejenže se většina hlasujících musí vyslovit pro danou odpověď, ale tato část obyvatel musí činit zároveň minimálně 25 % oprávněných osob k volbě na území obce.³⁹

Místní referendum se pak od nového tisíciletí těší v českém prostředí rostoucí popularitě. Ministerstvo vnitra spustilo od 1. ledna 2006 databázi místních referend a v době dopsání této práce eviduje 343 hlasování na místní úrovni. Z databáze vyplývá, že se v určitých časových horizontech kumulují podobná nebo dokonce stejná témata. Kupř. v roce 2007 dominovalo hlasování o zřízení uložistiště pro jaderný odpad nebo o radarové základně USA. Mezi lety 2013—2015 se pak hojně objevovala referenda týkající se omezení hazardu.⁴⁰ V posledních letech se už opět nejčastěji hlasuje o správě obecního majetku. Jak ukazují výsledky hlasování, lidé na území svého bydliště nechtějí stavbu větrných a fotovoltaických elektráren, spaloven ani rozsáhlých obytných prostor, netouží pak ani po uložistištích jaderného odpadu. Velmi obezřetní jsou obyvatelé obcí i u převodů obecního majetku do rukou soukromých subjektů. Tato referenda rovněž téměř zpravidla končí udržením statu quo.⁴¹

Druhý nejvyšší počet referend byl na území České republiky zaznamenán v roce 2014, kdy ze 40 uskutečněných referend zůstalo 19 neplatných a nezávazných kvůli malé účasti. Pouze o jedno místní referendum méně se odehrálo v roce 2007, kdy také devět referend nesplnilo požadovanou účast pro platnost. Ačkoli v posledních letech trend využívání místních referend konstantně nestoupá, je jasně patrný nárůst úspěšnosti referend a nezávazná referenda se objevují spíše sporadicky. Historicky prvním rokem,

³⁷ SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi - politika místních referend v České republice*. 1. vyd. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2007. Str. 26-27. ISBN 978-80-7330-117-0.

³⁸ JANSÁ, Petr a PAVLIŠOVÁ, Radka. *Místní referendum: (poslední výspa přímé demokracie): právem proti korupci*. Praha: Transparency International - Česká republika, 2010. Str. 1. ISBN 978-80-87123-14-0.

³⁹ Tamtéž. Str. 2.

⁴⁰ ŠIMÍČEK, Vojtěch, ed. *Přímá demokracie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2016. Str. 120. Sborníky; svazek č. 55. ISBN 978-80-210-8351-6.

⁴¹ Tamtéž. Str. 130.

kdy nebylo nahlášené neplatné referendum (ze 13 referend), se stal rok 2019 a v nadcházejícím roce 2020 byl jediný výskyt neplatného referenda (z 15 referend) hlášen na Sokolovsku v Chodově. Tento trend podporují i údaje z roku 2021. Uskutečnilo se během něho totiž rekordních 42 místních referend a pouze ve třech případech nízká účast referendum zneplatnila.

4 Současné tendence podporující nástroje přímé demokracie u stran a hnutí v Poslanecké sněmovně

Jak již bylo zmíněno výše, soubor o přímou demokracii je na úrovni zákonodárné složky moci stabilním tématem, které se otevírá každé volební období. Jen u obecného referenda evidujeme už přes tři desítky návrhů. Jejich předkladatelé a odpůrci se z dlouhodobé perspektivy dají částečně rozdělit na základě horizontální osy. Od vzniku samostatné České republiky evidujeme největší množství návrhů na zakotvení obecného referenda od členů ČSSD a KSČM. Naopak dlouhodobým odpůrcem, ukazujícím na hrozby přímé demokracie, je polistopadová stálice politické scény ODS. V následujících řádcích se tak pokusím o stručný názorový přehled na uzákonění nástrojů přímé demokracie u jednotlivých stran. Vycházím zde nejen ze stěžejních stranických dokumentů, jakými jsou bezesporu stanovy nebo program pro poslední volby do Poslanecké sněmovny, ale pokusím se tato obecná stanoviska podpořit i výroky čelných stranických představitelů a případně i konkrétními kroky a návrhy k právnímu ukotvení jednotlivých nástrojů.

4.1 ANO 2011

Hnutí ANO 2011 ve svých stanovách hovoří především o zastupitelské demokracii. Mezi programovými cíli, které jsou vytyčeny jako stabilní prvky i v rámci stanov, se objevuje „...fungující, stabilní a prosperující společnost, ve které demokratická politická reprezentace pracuje ve prospěch všech občanů.“⁴² Stejně tak je zmíněna potřeba dostat do politického prostředí schopné a zkušené osobnosti,

⁴² ANO 2011. Stanovy politického hnutí ANO 2011. In: *ANO, bude líp*[online]. 23. 4. 2021 [cit. 2021-11-18]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/2021/stanovy-ano.pdf>

jež mohou pozvednout Českou republiku.⁴³ O přímém zapojení lidu formou přímé demokracie není ani zmínka jak ve stanovách hnutí, tak ani v jeho programu.

Přesto se hnutí během posledního volebního období nástroji obecného referenda nebránilo. Po předložení návrhu poslanců SPD v prosinci 2017 se k populárnímu institutu přímé demokracie vyjádřil 17. ledna 2018 tehdejší premiér Andrej Babiš přes svůj twitterový účet: „Zákon o referendu určitě chceme. Kvórum, tedy počet lidí, kteří můžou referendum, svolat, by mělo být podstatně větší. Navrhujeme 10 % z oprávněných voličů, to je asi 800 000 obyvatel, a rozhodnout musí většina oprávněných voličů.“⁴⁴ Shovívavěji se pak hnutí začalo projevovat v roce 2019, kdy našlo na plénu Poslanecké sněmovny pro uzákonění obecného referenda širší podporu a vyjednávalo s ČSSD a Českou pirátskou stranou. Finální návrh těchto stran počítal s počtem 450 000 podpisů k vyvolání referenda. K uznání závaznosti by bylo nutné, aby pro uzákonění obecného referenda hlasovala nejen nadpoloviční většina zúčastněných, ale zároveň minimálně 25 procent všech potenciálních voličů. V návrhu se nepočítalo s hlasováním o opuštění Evropské unie i NATO. Tehdejší vládní koalice s Českou pirátskou stranou dále nepřipouštěla celostátní referendum o daňových otázkách, změnách Ústavy nebo mezinárodních smlouvách. Předkladatelé návrhu však nakonec nenašli podporu ani v Poslanecké sněmovně, natož v Senátu, kde patřila většina pravicovým politikům.⁴⁵

4.2 ODS

Pravděpodobně nejskeptičtějším pohledem se k přímé demokracii vyznačuje Občanská demokratická strana. Mezi své hlavní cíle ve stanovách uvádí: „...být stranou schopných, podnikavých a sebevědomých občanů, kteří dokážou převzít odpovědnost sami za sebe, za svou rodinu, za svoji obec a za stát.“⁴⁶ Ačkoli ODS uvádí jako jeden ze zásadních faktorů odpovědnost a podnikavost občanů, vidí uplatnění těchto prvků pouze v zastupitelské demokracii. ODS se tak dlouhodobě profiluje jako strana, která se

⁴³ ANO 2011. Stanovy politického hnutí ANO 2011. In: *ANO, bude lip* [online]. 23. 4. 2021 [cit. 2021-11-18]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/2021/stanovy-ano.pdf>

⁴⁴ BABIŠ, Andrej. [Zákon o referendu určitě chceme...] In: *Twitter* [online]. 17. 1. 2018 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://twitter.com/andreibabis/status/953601613486280705>

⁴⁵ BRODNÍČKOVÁ, Karolína. ANO, ČSSD a Piráti se shodli na zákonu o referendu. In: *Novinky.cz* [online]. Praha: Borgis, © 2019, 22. 3. 2019 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/ano-cssd-a-pirati-se-shodli-na-zakonu-o-referendu-40275152>

⁴⁶ ODS. Stanovy Občanské demokratické strany. In: *ODS* [online]. 17. 6. 2015 [cit. 2021-11-18]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.ods.cz/docs/stanovy-ods-2015.pdf>

nechce vzdát části vlastní suverenity.⁴⁷ Není tak velkým překvapením, že se ani v programu koalice SPOLU⁴⁸ nevyskytuje jediná zmínka podporující instituty přímé demokracie. Nabízí pouze jasné vymezení proti možnosti přímé volby starostů.⁴⁹

Rezervovaný přístup k institutům přímé demokracie je patrný i v knize *Vraťme politice smysl*, jejímž autorem je současný předseda ODS Petr Fiala. „Je velký omyl myslet si, že zastupitelská demokracie - tedy to, že si lidé zvolí své zástupce, kteří za ně pak rozhodují - je nějaká zastaralá forma demokracie a teď přijde ta ‚lepší‘, tedy přímá, kdy lidé budou rozhodovat prostřednictvím lidových hlasování, referend o všem, až se všichni uhlasujeme. Přímá demokracie demokracii nijak nevylepší,“⁵⁰ vyjádřil Fiala své názory, jež dlouhodobě souzní i s tendencemi uvnitř ODS. Využitelnost přímé demokracie vidí spíše v menších územních jednotkách, u nichž její účelnost nepopírá.⁵¹ Místopředseda ODS Martin Kupka upozorňuje na komplexnost nejrůznějších problémů, jež vyžadují podrobná zkoumání a kvalifikovaná rozhodnutí. Domnívá se, že by výsledky schvalovacích procesů nebyly kvalitnější, a to kvůli neinformovanosti obyvatel i další potenciální rizikovosti referend. Obává se nerespektování menšin nebo i nezhledněného finančního plnění rozhodnutí vůle lidu.⁵²

4.3 KDU-ČSL

Zvýšení participace a angažovanosti lidu je i podstatnou složkou stanovami zakotvených programových cílů lidovců. „KDU-ČSL prosazuje právní stát a parlamentní demokracii, ve které je každý člověk odpovědný za sebe a svou rodinu, spoluzodpovědný za svou obec a zemi, kde žije. KDU-ČSL klade důraz na vlastní iniciativu člověka, svobodnou názorovou diskusi, sebeorganizaci společnosti a široké

⁴⁷ SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi - politika místních referend v České republice*. 1. vyd. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2007. Str. 41. ISBN 978-80-7330-117-0.

⁴⁸ ODS kandidovala ve volbách do Poslanecké sněmovny roku 2021 v koalici SPOLU s KDU-ČSL a TOP 09.

⁴⁹ SPOLU. Program: SPOLU dáme Česko dohromady. In: *SPOLU21* [online]. 2021 [cit. 2021-11-18]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.spolu21.cz/assets/documents/program/program.pdf>

⁵⁰ FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Vraťme politice smysl!: rozhovory s Jiřím Hanušem*. Brno: Pravý břeh, 2017. Str. 93. ISBN 978-80-7485-136-0.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² KUPKA, Martin. Martin Kupka: Není pravda, že přímá demokracie všechno vyřeší. In: *ODS* [online]. 24. 1. 2014 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/clanek/6532-neni-pravda-ze-prima-demokracie-vsechno-vyresi>

zapojení občanů do rozhodovacích procesů.⁵³ Ačkoli by poslední věta mohla naznačovat směřování k podpoře přímé demokracie, podobně jako u ODS má i dle těchto stanov probíhat zapojení lidu v možnostech dnešní formy zastupitelské demokracie. Účast lidu na správě věcí veřejných by dle KDU-ČSL měla probíhat především nepřímou formou a respekt ke stávající zastupitelské demokracii figuruje jako jeden z bodů i v lidoveckém programu.⁵⁴ Explicitní zmínka o přímé demokracii a jejích institutech se ve stanovách ani programu nevyskytuje.

Přístup k obecnému referendu ale není tak striktně odmítavý, jak by se na základě těchto dokumentů mohlo zdát. Na již zmíněný návrh poslanců SPD z prosince 2017 reagovalo KDU-ČSL oficiální tiskovou zprávou, jejímž prostřednictvím kvituje používání referend na místní úrovni. Nestaví se ani proti jeho výjimečnému užití na úrovni celostátní, ale považuje za nutné přesně stanovit jeho parametry. Tisková zpráva se vymezuje proti všelidovému hlasování o otázkách státního rozpočtu (včetně výše daní a odvodů) nebo změnách základních lidských práv.⁵⁵ K opatrnosti u uzákonění celostátního referenda vyzýval i v prosinci 2017 bývalý předseda KDU-ČSL Marek Výborný. Za určitých podmínek připouští možnost jeho schválení, avšak zároveň vznáší vykřičník nad zneužitelností celostátního referenda extremistickými a populistickými představiteli.⁵⁶

4.4 TOP 09

S obdobně konzervativním přístupem se k nástroji přímého referenda staví poslední člen koalice SPOLU TOP 09. Strana v žádném ze svých dokumentů explicitně nezmiňuje jakoukoli snahu či záměr rozšířit možnosti občanů v přímém podílení se na správě věcí veřejných formou přímé demokracie.

⁵³ KDU-ČSL. Stanovy KDU-ČSL. In: *KDU-ČSL* [online]. 15. 1. 2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/getattachment/O-nas/Dokumenty/Stanovy/Stanovy-KDU-CSL-2021.pdf.aspx>

⁵⁴ KDU-ČSL. Lidovecký program. In: *KDU-ČSL* [online]. [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: https://www.kdu.cz/temata/lidovecky_program

⁵⁵ KDU-ČSL. Prohlášení k zákonu o obecném referendu. In: *KDU-ČSL* [online]. 28. 2. 2018 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2018/prohlaseni-k-zakonu-o-obecnem-referendu>

⁵⁶ VÝBORNÝ, Marek. Potřebujeme zákon o obecném referendu? In: *90' TV, ČT24*. 15. 11.2017 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11412378947-90-ct24/217411058131115/video/582168>

O uzákonění podmínek pro užití nejdiskutovanější nástroje, kterým je všelidové hlasování, se vyjádřil roku 2016 razantně i spoluzakladatel a tehdejší předseda strany Miroslav Kalousek: „Zákon o obecném referendu podle našeho názoru ale nepatří do našeho systému parlamentní demokracie a nabízí pouze alibistické úniky pro politiky.“⁵⁷ Připouští využitelnost referend spíše formou ad hoc, k čemuž by musel vzniknout nový zákon. V únoru 2018 pak tento zdrženlivý a opatrný přístup k všelidovému hlasování potvrdila i současná předsedkyně strany Markéta Adamová Pekarová. Vyzdvihla pouze užití místních referend, u nichž si dle Pekarové občané dokážou hmatatelněji představit důsledky svých rozhodnutí.⁵⁸ TOP 09 tak nepatří mezi propagátory rozšíření institutů přímé demokracie v České republice. TOP 09 tyto snahy nepodporuje a je jen těžko představitelné, že by se v budoucnu strana dokonce pokusila předložit vlastní návrhy.

4.5 Starostové a nezávislí

Už ve stanovách Starostů a nezávislých vytyčuje hnutí jako jeden ze základních cílů decentralizaci výkonu veřejné moci a podporu svobody a odpovědnosti jednotlivce. Ta už u hnutí STAN může stát mnohem dál než u předchozích stran koalice SPOLU, sahá totiž až za rámec současných možností přímé demokracie. Ve společném programu pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021 mezi programovými prioritami koalice Starostů a nezávislých s Českou pirátskou stranou (PirSTAN) nalezneme hned několik bodů rozšiřující možnosti k přímé participaci občanů. U obecného referenda koalice zůstala u počtu nasbíraných podpisů na 450 000, což je počet odpovídající i již zmíněnému návrhu ANO 2011, ČSSD a České pirátské strany na uzákonění obecného referenda. Koaliční program také vylučuje konání celostátního referenda o změnách Ústavy, daních nebo mezinárodních smlouvách. Podpořit chce koalice ale i přímou demokracii v menších územních jednotkách: „Po diskusi s obcemi, městysy a městy navrhujeme přizpůsobení obecních zřízení včetně volebního systému jednotlivým typům obcí a posílení forem meziobecní spolupráce. Nebudeme obce slučovat, ale propojovat na základě dobrovolnosti. Na všech úrovních budou přítomny

⁵⁷ KALOUSEK, Miroslav. Zeman podpořil návrh zákona o referendech. In: *Studio ČT24*. TV, ČT24. 11. 3. 2016, 12:33 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10101491767-studio-ct24/216411058330311/dalsi-casti/>

⁵⁸ VAVERKOVÁ, Karolína. Přímá demokracie v Česku? Pro obecné referendum je většina stran. In: *Echo24.cz* [online]. Praha: Echo Media a.s., © 2018, 6. 2. 2018 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SXXNR/prima-demokracie-v-cesku-pro-obecne-referendum-je-vetsina-stran>

prvky přímé demokracie.“⁵⁹ V programu se projevuje i dlouhodobá snaha hnutí STAN zavést u menších obcí přímou volbu starostů.⁶⁰

Přímou volbou starostů se STAN zabýval už i formou konkrétního návrhu, jenž hnutí předkládalo společně s poslanci TOP 09, avšak návrh byl v roce 2016 zamítnut. Hnutí STAN tehdy požadovalo přímou volbu starostů u obcí do 1500 obyvatel. Tehdejší předseda hnutí Petr Gazdík poukazoval na fakt, že stávající systém podporuje stranické machinace a může na občany působit nedemokraticky. Nakonec přímá volba starostů u malých obcí neprošla, přičemž nejsilnějším protiargumentem byla potenciální hrozba nízké podpory mezi zastupiteli.⁶¹

4.6 Česká pirátská strana

Stabilním podporovatelem přímé demokracie je v českém politickém prostředí Česká pirátská strana, která vnesla záměr podporovat a propagovat „...maximální zapojení veřejnosti do rozhodování“⁶² i do stanov ke svému poslání a programovým cílům. Strana jako by touto větou mířila téměř až k nerealistické představě čisté formy přímé demokracie. Ideál maximálního zapojení veřejnosti je vyjádřen i prostřednictvím pirátského programu.

Vyjma již zmíněných programových bodů koalice PirSTAN pro volby do Poslanecké sněmovny 2021, mezi něž počítáme uzákonění podmínek pro konání referend na celostátní úrovni a posílení místní přímé demokracie včetně přímé volby starostů se však Piráti prezentují i dlouhodobým konceptem pro posílení nástrojů přímé demokracie.

4.6.1 Dlouhodobý program

Piráti v programu uvažují o přímé demokracii jako o nezbytné složce skutečné demokracie, jež má vymýtit současné pojetí rozdělení moci. Do vlastní prosazované podoby demokracie vyžadují závazná referenda, lidovou iniciativu, lidové veto, přímou

⁵⁹ PIRÁTI A STAN. Program: Efektivní rozhodování blíže občanům. In: *Piráti a starostové* [online]. [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.piratiastarostove.cz/program/efektivni-rozhodovani-blize-obcanum/>

⁶⁰ PIRÁTI A STAN. Program: Ošetření zranitelných míst v Ústavě. In: *Piráti a starostové* [online]. [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.piratiastarostove.cz/program/osetreni-zranitelnych-mist-v-ustave/>

⁶¹ GAZDÍK, Petr. Přímá volba starostů nebude. In: *Události komentáře*. TV, ČT24. 13. 7. 2016 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1096898594-udalosti-komentare/216411000370713>

⁶² PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf.

volbu do nejrůznějších státních institucí a odvolání čelných státních představitelů. Pirátské pojetí ideální demokracie tak zahrnuje i všechny zbývající výše zmíněné nástroje přímé demokracie, které v českém právním řádu chybí.⁶³

4.6.1.1 Referenda

K současné možnosti místního a krajského referenda chtějí Piráti podpořit i možnost referenda celostátního, jehož výsledky by měly být pro orgány státní moci závazné. Piráti chtějí dle dlouhodobého programu v referendech hlasovat i o změnách ústavy, mezinárodních smlouvách nebo členství v mezinárodních organizacích.⁶⁴ Podrobnější pirátskou vizi referend zveřejnila Česká pirátská strana v únoru 2018 prostřednictvím tiskové zprávy. Rozděluje zde všelidové hlasování na běžná referenda a ústavní referenda. Na uskutečnění běžného referenda by občané měli nasbírat cca 100 000 až 250 000 podpisů a pro uznání závaznosti vyžadují Piráti pouze nadpoloviční většinu zúčastněných voličů. Nízké kvorum naznačuje i závažnost řešené problematiky. Piráti uvádí možnost řešit za pomoci běžného referenda „otázky každodenního života, jako je zákaz kouření v restauracích nebo vnitropolitické záležitosti typu odvolání prezidenta.“⁶⁵ Podstatně náročnější je kvorum pro plánované referendum ústavní, které zahrnuje mimo ústavních změn i otázky částečné ztráty suverenity ve prospěch mezinárodních organizací. K vyvolání ústavního referenda by byl zapotřebí v porovnání s běžným referendem dvojnásobek podpisů, což by mohlo znamenat rozpětí mezi 200 000 až 500 000 podpisy. Uznání výsledků a následné závaznosti referenda by Piráti prosazovali v případě, že by bylo pro minimálně 60 % hlasujících.⁶⁶ Dlouhodobá pirátská vize pro přímou demokracii se tak rozchází s koaličním programem PirSTAN pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021 nebo posledním společným návrhem s ANO 2011 a ČSSD. Ve společném programu se STAN najdeme větu: „Podpoříme celostátní referendum za podmínek 450 000 podpisů pro sběr a nemožnosti hlasovat o ústavních záležitostech, daních a mezinárodních smlouvách.“⁶⁷ Potenciální rozpor v pirátských názorech však osvětluje tisková zpráva, v níž strana deklaruje snahu zavést nejprve běžné referendum a ústavní referendum,

⁶³ PIRÁTI. Dlouhodobý program: přímá demokracie. In: *Piráti* [online], [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/program/dlouhodoby/prima-demokracie/>

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ PIRÁTI. Ohlídáme rizika, slibují Piráti a navrhuji dva typy referend. In: *Piráti* [online], 7.2.2018 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/pirati-navrhuji-dva-typy-referend.html>

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ PIRÁTI A STAN. Program: Ošetření zranitelných míst v Ústavě. In: *Piráti a starostové* [online]. [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.piratiastarostove.cz/program/osetreni-zranitelnych-mist-v-ustave/>

jehož prostřednictvím by se rozhodovalo o mezinárodních smlouvách či ústavních změnách, by kvůli adaptaci voličů na pravidla běžných referend následovalo až s odstupem několika let.⁶⁸

4.6.1.2 Lidová iniciativa

Pirátská strana propaguje občanskou angažovanost v zákonodárné složce moci, kterou by lid mohl spravovat i bez sebemenšího zásahu politických představitelů. Piráti totiž navrhuji možnost občanů vypracovaného legislativního návrhu na úrovni místní i celostátní. Pokud by petice k prosazení daného návrhu zahrnovala patřičný počet podpisů a návrh by nebyl politiky přijat, rozhodlo by se o jeho platnosti v referendu. Piráti však neuvádí, jaká suma podpisů pod peticí by pro ně znamenala relevantní podporu mezi občany, případně ani jak velké by mělo být kvorum u referenda.⁶⁹

4.6.1.3 Lidové veto

Na podobném principu funguje i opačný proces, tedy odmítnutí schváleného zákona nebo jeho úpravy, jenž označujeme jako lidové veto. Jeho aplikování je stejně jako u lidové iniciativy vázané na dostatečné množství podpisů u petice a následné schválení v referendu. Piráti zde kolizi použití nástroje lidového veta s odlišným názorem volených zástupců částečně řeší zákazem lidového veta u zákonů schválených kvalifikovanou většinou.⁷⁰

4.6.1.4 Přímá volba

Dlouhodobá vize Pirátů počítá i s přímou volbou u zásadních postů spravujících moc výkonnou, zákonodárnou, soudní, ale dokonce i u vysokých pozic ve státních úřadech, správních radách a kontrolních orgánech.⁷¹

4.6.1.5 Odvolání

Kontrolu a možnost vyvození důsledků při občanské nespokojenosti se spravováním státu by měl dle Pirátů občanům nabízet nástroj odvolání. V něm by bylo reálné prostřednictvím petice sesadit vysoce postaveného státního představitele, pokud by byl tento návrh schválen pomocí hlasování.⁷²

⁶⁸ PIRÁTI. Ohlídáme rizika, slibují Piráti a navrhuji dva typy referend. In: *Piráti* [online], 7.2.2018 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/pirati-navrhuj-dva-typy-referend.html>

⁶⁹ PIRÁTI. Dlouhodobý program: přímá demokracie. In: *Piráti* [online], [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/program/dlouhodoby/prima-demokracie/>

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

Pirátská vize počítá při aplikaci nástrojů přímé demokracie s využitím jak elektronického hlasování, tak i především osobní účasti občanů, kterou strana upřednostňuje: „V případech, kde to je možné, prosazujeme i místní shromáždění angažovaných občanů k participativnímu rozpočtování, diskusi aktuálních problémů a společných zájmů.“⁷³

4.6.2 Zhodnocení

Na základě předchozího výčtu Piráty prosazovaných nástrojů lze konstatovat, že by se případným uzákoněním těchto nástrojů jednalo o rozsáhlou změnu současného fungování zastupitelské demokracie v České republice. Je nesporné, že by uzákonění lidové iniciativy nebo lidového veta mohlo přinést nejednu kolizi mezi volenými zástupci a lidem. Je také otázkou, v jaké míře by byly jednotlivé nástroje využívány, což se vzhledem k nezveřejněné představě o počtech podpisů u petic jen stěží odhaduje. Domnívám se také, že zájem lidu zejména o přímou volbu vysoce postavených státních úředníků, správních rad nebo kontrolních orgánů bude naprosto minimální. Těžko si představit i jakoukoli větší medializaci kandidátů, jež by mohla zajistit vyšší informovanost voličů a kvalifikovaná rozhodnutí. Pirátská představa je tak v tuto chvíli až utopická. Její naplnění by obrátilo přístup k přímé demokracii o 180 stupňů a s její realizací se vážou i další změny českého ústavního pořádku.

Strana uvádí, že bude nástroje přinášet do fungování demokracie postupně.⁷⁴ I přes jejich rozsáhlý výčet však evidujeme takřka nulové snahy České pirátské snahy o její prosazení.

4.7 Svoboda a přímá demokracie

Už samotný název politického subjektu silně naznačuje, jaký vztah panuje mezi hnutím SPD a přímou demokracií. Podpora prvků přímé demokracie je u SPD hojně obsažena v nejdůležitějších dokumentech. Hned jako první stabilní programový cíl uvádí ve stanovách novelizaci ústavy, jež podpoří nástroje přímé demokracie v České republice: „Hnutí prosazuje novelu Ústavy České republiky s cílem posílení prvků přímé demokracie v našem politickém systému. Považujeme přímou demokracii

⁷³ PIRÁTI. Dlouhodobý program: přímá demokracie. In: *Piráti* [online], [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/program/dlouhodoby/prima-demokracie/>

⁷⁴ PIRÁTI. Ohlídáme rizika, slibují Piráti a navrhuji dva typy referend. In: *Piráti* [online], 7. 2. 2018 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/pirati-navrhuj-dva-typy-referend.html>

za zásadní zdroj obrany svobody a práv občanů České republiky.⁷⁵ Dále považují za stěžejní nastavit přímou volbu u zásadních vedoucích postů ve státní správě. Hovoří nejen o poslancích, ale i o starostech a hejtmanech. Souhlasí s přímou volbou prezidenta, a dokonce chtějí prosadit i odvolatelnost politiků včetně prezidenta na základě referenda. Obecné referendum by však mělo dle stanov SPD sloužit i k aplikaci práva veta u schváleného zákona a schvalování návrhu vzešlého z lidové iniciativy. Referendum se tak stává pro SPD klíčovou možností lidu ke komplexním změnám ve společnosti.⁷⁶ Totožné teze najdeme samozřejmě i v programu hnutí. SPD vyzývá k rozsáhlé změně Ústavy České republiky a prosazení nového systému, v němž budou fungovat nástroje odvolání, přímé volby i obecného referenda. To by mělo dle programových priorit sloužit i k prosazovanému vystoupení České republiky z Evropské unie a odmítnutí eura jako státní měny. V programu nalezneme bezpochyby nejvyostřenější pojetí přímé demokracie ze všech stran zastoupených v Poslanecké sněmovně. SPD uvádí: „Pánem v naší republice musí být občané a nikoliv samozvané elity.“⁷⁷ Je zjevné, že SPD nepovažuje aktuální fungování, založené na volbě zástupců lidu, za skutečnou demokracii. Jde spíše o formu, kterou se SPD snaží svým pojetím demokracie překonávat: „Svoboda a přímá demokracie (SPD) je vlastenecké hnutí, které dnes jako jediná parlamentní strana prosazuje systémové změny, které by v naší zemi nastolily skutečnou demokracii bez přívlastků.“⁷⁸

Do pozice obhájce přímé demokracie se v tuzemském prostředí řadí i dlouholetý předseda hnutí SPD Tomio Okamura, jehož prvním založeným politickým subjektem bylo hnutí Úsvit přímé demokracie. Když ho pak v květnu 2015 opouští, ihned s podporou přímé demokracie programově navazuje prostřednictvím hnutí SPD. Okamura se v českém politickém prostředí vyznačuje nejen rozsáhlým pojetím nástrojů přímé demokracie, ale i jejich širokou využitelností. Na nejradikálnější pojetí přímé demokracie upozorňuje i prohlášení předsedy hnutí Tomia Okamury: „Naše hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) prosazuje jako jediná parlamentní strana změnu našeho politického systému směrem k přímé demokracii,⁷⁹ avšak odmítá, že by

⁷⁵ SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie. In: *SPD* [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/04/priloha_893095177_1_SPD-zm%C4%9Bna-stanov.pdf

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ SPD. Program do voleb 2021. In: *SPD* [online], [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/volby2021/program-do-voleb-2021/>

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ OKAMURA, Tomio. Tomio Okamura: Referendum. In: *SPD* [online], [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/tomio-okamura-referendum/>

ukotvení referenda mělo úplně vymýtit fungování Parlamentu. Okamura tvrdí, že je pro vyvolání referenda nezbytný zájem obyvatelstva o danou problematiku a kvůli finanční náročnosti všelidového hlasování musí být k jeho uskutečnění stanoven dostatečně velký počet podpisů.⁸⁰ Právě nízký počet podpisů byl však jedním z hlavních důvodů, proč SPD navrhovaný ústavní zákon o celostátním referendu z 15. prosince 2017 skončil ve druhém čtení. Od petičního výboru vyžadovalo hnutí SPD ve svém návrhu 100 000 podpisů, případně by mohla referendum vyhlásit i vláda. Platnost a závaznost výsledků v návrhu nebyla nastavena na určitý počet zúčastněných voličů, k přijetí rozhodnutí by tak stačily hlasy zúčastněné většiny. Pouze druhého čtení se dočkala i snaha o rozšíření nástroje přímé volby a odvolání u politických funkcí. Zákon o přímé volbě a odvolatelnosti politiků z 22.12.2017 tak také prvky přímé demokracie v České republice nerozšířil.

4.7.1 Zhodnocení

Požadavky SPD jsou stejně jako u Pirátů velmi rozsáhlé. SPD však vykazuje při formulaci svých požadavků i radikalitu, která se současným pojetím zastupitelské demokracie silně nekoresponduje, naopak se proti němu dost ostře vyhrazuje. Tento krajní úhel pohledu však hnutí diskredituje v postupném prosazování jednotlivých návrhů a zamezuje mu v hledání konsenzu s dalšími politickými subjekty.

4.8 Shrnutí

Pokud se pokusím analyzovat současnou situaci v Poslanecké sněmovně, je jasné, že u pohledů na přímou demokracii najdeme velkou názorovou pluralitu. Shoda panuje pouze v používání místních referend, kde zapojení lidu schvalují všechny subjekty napříč politickým spektrem. V ostatních otázkách už se subjekty shodnou minimálně. Mezi nejkonzervativnější strany k rozšíření angažovanosti lidu ve správě státu můžeme řadit především ODS a TOP 09. Tyto strany většinou vyzývají spíše k obezřetnosti a zachování stávající podoby zastupitelské demokracie. U ANO 2011, KDU-ČSL i STAN lze podporu přímé demokracie považovat za minimální jak v šíři propagovaných nástrojů přímé demokracie, tak i z hlediska konkrétních prosazovaných návrhů. Byť Piráti počtem předložených legislativních návrhů nad výše zmíněnými subjekty nijak nevyčnívají, považují je na základě široké škály nejrůznějších nástrojů

⁸⁰ OKAMURA, Tomio. Tomio Okamura: Referendum. In: *SPD v* [online], [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/tomio-okamura-referendum/>

přímé demokracie spolu s SPD za největší podporovatele přímé demokracie na současné politické scéně.

Pokud se tak podíváme na aktuální rozdělení mandátů v Poslanecké sněmovně⁸¹, je vysoce nepravděpodobné, že by se právní řád České republiky do příštích voleb rozšířil o nové nástroje přímé demokracie. Za reálné považuji pouze uskutečnění celostátního referenda ad hoc. Historicky nejčastějšími předkladateli návrhů na uzákonění celostátního referenda jsou ČSSD a KSČM, obě strany se však po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2021 nedostaly nad pětiprocentní hranici. Pirátská strana je sice stranou vládní, ale vládní program vzhledem k rozdělení mandátů podporu přímé demokracie nezmiňuje. SPD pak nejenže je stranou opoziční, ale stranou nabízené limity pro používání nástrojů jsou většinou hodnoceny jako velmi nízké a neakceptovatelné.

Jak již bylo zmíněno, Piráti i SPD prosazují mimo celostátního referenda i rozšíření nástroje přímé volby, možnost odvolání vrcholných státních představitelů, lidové veto a lidovou iniciativu. V následující části bakalářské práce tak podrobněji zhodnotím využívání těchto nástrojů ve vnitrostranickém fungování SPD a Pirátů. Pokusím se tak ověřit hypotézu, dle níž jsou podporovatelé přímé demokracie zároveň i jejími vlastními uživateli. Budu zkoumat, zda tyto nástroje nechtějí subjekty aplikovat pouze jako lék na současný stav demokracie a občanské společnosti v České republice, nýbrž je pro ně přímá demokracie i důležitou formou ve vlastním vnitrostranickém fungování.

5 Česká pirátská strana ve vztahu k přímé demokracii

O tom, že rozvoj přímé demokracie není jen letmou snahou o zisk voličů, ale stabilním článkem pirátských cílů svědčí pro připomenutí i stanovami uvedená teze: „Česká pirátská strana chce svou politikou prosazovat a podporovat demokracii a maximální zapojení veřejnosti do rozhodování.“⁸² Tento záměr je ve společnosti a médiích diskutován především v souvislosti s nastavením uvnitř České pirátské strany.

⁸¹ Rozdělení mandátů k 18. 4. 2022: ODS (34), KDU-ČSL (23), TOP 09 (14), STAN (33), Piráti (4), ANO (72), SPD (20).

⁸² PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf.

Strana na sebe v roce 2021 upozornila, když v návaznosti na výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v témže roce rozhodovala pirátská členská základna nejen o ratifikaci koaliční smlouvy, ale i o odvolání dlouholetého předsedy Ivana Bartoše. V následujících řádcích se tak pokusím osvětlit, jakých rozměrů dosahuje pirátský ideál maximálního zapojení členů a v jakých ohledech se strana blíží více k zastupitelskému modelu.

5.1 Participace příznivců a členů

Piráti nabízejí mimo tradičního členství i možnost získat status registrovaného příznivce. Ten se později pochopitelně může proměnit v plnohodnotného člena, tento přerod však není nutný. V případě souznění s pirátskými idejemi a zaplacení příspěvku se příznivec už smí ve straně angažovat. Uvnitř strany nemají registrovaní podporovatelé právo spolurozhodovat při hlasování, disponují totiž pouze hlasem poradním. Přesto jim aktivní účast ve straně není plně zapovězena, neboť se mohou stát členy kontrolní nebo rozhodčí komise, které v pirátském pojetí spravují moc soudní. Zapojit se mohou příznivci i do jednotlivých odborů, tedy mediálního, administrativního, technického, finančního, zahraničního a personálního, jež u Pirátů společně s republikovým předsednictvem představují moc výkonnou.⁸³ Příznivci mají dále mj. právo vnášet do strany své náměty, s nimiž musí být konfrontovány stranické orgány, a také se kupř. mohou podílet na sestavování kandidátních listin. I registrovaný příznivec pak může za stranu kandidovat ve veřejných volbách. Členové strany ve srovnání s registrovanými příznivci už disponují právem kandidovat i do všech stranických funkcí a orgánů, což je registrovaným příznivcům až na již výše zmíněné případy zapovězeno. Člen dále disponuje právem na informace o chodu strany, avšak pro vnitrostranické fungování Pirátů je klíčové především ukotvení hranic aktivní členské participace. Stanovy totiž přiřkly členovi příležitost být jedním z tvůrců fungování strany. Člen má dle nich právo „podílet se na utváření politiky strany,“⁸⁴ což může být myšleno jak ve smyslu zastupitelské, tak i přímé demokracie. Stejně tak u pravomoci člena hlasovat ve stranických orgánech je doplněno, že se tato kompetence týká pouze těch orgánů, jichž je členem.⁸⁵

⁸³ PIRÁTI. Organizační struktura. In: *Piráti* [online]. 5. 4. 2020 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/organizace>

⁸⁴ PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf.

⁸⁵ Tamtéž.

Pro přesnější vymezení orgánů, v nichž člen Pirátů může spolurozhodovat svým hlasem, musím uvést vnitřní strukturu České pirátské strany. Nejnižší, nejméně tříčlennou jednotkou strany, je místní sdružení, jehož rozsah může odpovídat jak konkrétní obci, dřívějším okresům, spádovým oblastem nebo jinému specifikovanému rozsahu, jenž je menší než úroveň kraje.⁸⁶ Ve vnitřní pirátské struktuře se tedy nachází místní sdružení v podřazené pozici vůči sdružení krajskému.⁸⁷ Hlasování na těchto oblastních úrovních probíhají prostřednictvím fór, jež se konají minimálně jednou ročně. Fóra se účastní dle svých možností všichni územně příslušní členové. Oblastní sdružení si nezávisle na vůli vedení strany určují jednací řády, volební řády a některé předpisy, přičemž jako jedinou podmínku ke tvorbě těchto dokumentů uvádí stanovy soulad s demokratickými zásadami. Mimo standardního požadavku na výkon stranické politiky v dané oblasti mají oblastní fóra v kompetenci i volbu vlastního předsednictva, jehož činnost se odvíjí mj. i od úkolů, které mu jeho příslušné fórum stanoví. Na základě hlasování příslušné členské základny se také může ukončit činnost oblastní komise nebo oblastního odboru. Tyto orgány pak mohou být na základě rozhodnutí oblastního fóra naopak také založeny. Nejvyšším rozhodovacím orgánem České pirátské strany, jenž určuje politiku na republikové úrovni, je pak celostátní fórum. I zde disponuje právem účastnit se a hlasovat každý člen strany. O možnostech celostátního fóra bude pojednáno v samostatné podkapitole (5.4). K 18. dubnu 2022 strana evidovala 1226 členů. Pravidla pro realizaci hlasování tak Piráti stanovili takto: „Hlasování probíhá pokud možno elektronicky, korespondenčně a s prodlouženou dobou hlasování.“⁸⁸

Vůle řadových členů je také určujícím faktorem při tvorbě kandidátek. Pirátští členové nejsou jen hlavní hybnou silou mechanismů uvnitř strany, určují totiž i pořadí na kandidátních listinách, s nimiž bude strana vstupovat do veřejných voleb. Straníci volí z řad svých členů a registrovaných příznivců v primárních volbách nejprve svého lídra, poté hlasují o čelných představitelích a nakonec o všech zbylých místech na kandidátce. Podoba kandidátní listiny ale nemusí být po primárních volbách konečná, neboť je možné prostřednictvím příslušného fóra vřadit za zvolené kandidáty další jména i po ukončení primárních voleb. Za finální podobu kandidátek je u Pirátů

⁸⁶ PIRÁTI. Založení místního sdružení. In: *Piráti* [online]. 10. 6. 2021 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/ao/navody/zalozeni_ms

⁸⁷ Zastřešujícím pojmem pro místní a krajská sdružení je oblastní sdružení.

⁸⁸ PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf.

zodpovědný republikový výbor, jenž do listin může zasahovat v odůvodněných a mimořádných případech.⁸⁹ Stejně tak má republikový výbor pravomoc vyhlásit i alternativní způsoby voleb, avšak i v nich hraje prim příslušná členská základna. Republikový výbor smí také zamezit volební spolupráci nebo má pravomoc výjimečně měnit jednotlivé volební programy, přičemž toto rozhodnutí musí obsahovat odůvodnění. Podoba kandidátek však primárně záleží na rozhodnutí příslušných fór. Kandidátní listiny pro komunální volby jsou odhlasovány příslušným oblastním fórem a pořadí kandidátů u krajských voleb určuje krajské fórum. To stanoví ve své oblasti podobu kandidátní listiny nejen pro krajské volby, ale i pro volby do Poslanecké sněmovny. Lídr voleb pak už vychází z hlasování všech členů strany na celostátním fóru. Z vůle krajského fóra vycházejí i kandidáti na senátory, kteří v daném obvodu usilují o mandát. Demokratické hlasování všech členů strany bez ohledu na místní příslušnost se pak projevuje u evropských a případně prezidentských voleb, u nichž je tvůrcem kandidátních listin celostátní fórum.⁹⁰

5.2 Přijetí člena, volby do funkcí

I cesta k získání pirátského členství vychází z principu subsidiarity. O přijetí člena rozhoduje místně příslušné oblastní sdružení. Hlavní roli zde však nehraje oblastní fórum, nýbrž pouze jeho předseda, který přijme žadatele za jeho přítomnosti do strany. Pokud je členská přihláška zamítnuta, je žadatel oprávněn znát odůvodnění. Vyšší instance strany, jakými jsou republikové předsednictvo nebo místně příslušné krajské sdružení, mohou do přijímání členů zasahovat jen tehdy, pakliže daná oblast není pokryta oblastním sdružením nebo toto sdružení nemá zvolené předsednictvo. S přijetím do strany se stává žadatel plnohodnotným členem, v jehož pravomoci je usilovat o jakýkoli stranický post. Stanovy uvádí: „Orgány se usnášejí většinou všech svých členů. V řádně oznámeném hlasování se usnášejí většinou přítomných.“⁹¹ Vedení oblastních sdružení tak vychází z vůle územně příslušných členů. I personální obsazení celostátních orgánů pak většinou vychází z rozhodnutí členské základny. O obsazení rozhodčí a kontrolní komise, tedy soudní moci v České pirátské straně, rozhoduje celostátní fórum. V případě odborů pak celostátní hlasování určuje pouze jejich vedoucí. Všichni členové strany zároveň hlasují i o obsazení republikového

⁸⁹ PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf.

⁹⁰ PIRÁTI. Volební řád. In: *Piráti* [online]. 4. 1. 2022 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/vr>

⁹¹ PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany...

předsednictva nebo republikového výboru. Celostátní fórum určuje složení republikového výboru pouze z části, dle stanov totiž volí celá členská základna deset až třicet členů republikového výboru,⁹² přičemž dalších čtrnáct zástupců se do tohoto orgánu dostává na základě rozhodnutí jejich krajského fóra. Každému kraji tak náleží v republikovém výboru minimálně jeden delegovaný představitel. Sám republikový výbor disponuje pravomocí jmenovat některé členy správní rady politického institutu a navrhopvat kontrolora politického institutu, jehož následně jmenuje do funkce předsednictvo.⁹³

5.3 Vyloučení a odvolání

U politických subjektů zpravidla bývá uvedena možnost, jak lze ukončit členství těch, kteří strany či hnutí diskreditují za mezemi uvedených pravidel. V pirátském případě se vyloučení týká především těch, kteří závažně porušili pravidla vytyčená stanovami nebo opětovně pošramotili dobré jméno strany, což obsahuje velmi širokou škálu nejrůznějšího stranicky problematického chování. Ačkoli bývají členové strany vylučováni velmi sporadicky, v minulosti se tak stalo kupř. po zjištění, že jeden ze členů strany zamlčel svou dřívější spolupráci s StB.⁹⁴ Na vyloučení členů se však nepodílí členská základna, nýbrž kontrolní a rozhodčí komise, jež s ostatními orgány spolupracují a „...zejména dbají na to, aby nikomu nestranyly.“⁹⁵

Jako jeden z klíčových pirátských nástrojů v dlouhodobém programu pro přímou demokracii v České republice figuruje i odvolání u vysoce postavených státních představitelů, což by u těchto čelných politických aktérů mělo vést k větší odpovědnosti. Nástroj odvolání je tak u Pirátů dle očekávání většinou v rukou řadových členů. Odvolávat členy z funkcí mohou ve vnitrostranickém pirátském nastavení ti, kteří danou osobu do funkce zvolili. Předsednictvo oblastního sdružení je odvoláváno oblastním fórem. Celostátní fórum může odvolat členy komisí a vedoucí odborů, členy republikového výboru, kteří byli zvoleni právě celostátním fórem, a má právo také odvolat předsednictvo strany nebo jeho jednotlivé představitele. Rysem zastupitelské demokracie pak je odvolatelnost kontrolora politického institutu, kterou má v kompetenci právě předsednictvo, nebo odvolání některých členů správní rady

⁹² K 18. dubnu 2022 je evidováno 18 členů republikového výboru, kteří byli zvoleni na celostátním fóru.

⁹³ PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf.

⁹⁴ PIRÁTI. Vyloučení Karla Kovaříka ze strany. In: *Piráti* [online]. 19. 2. 2020 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://redmine.pirati.cz/issues/15728>

⁹⁵ PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany ...

politického institutu, jež může nastat na základě rozhodnutí republikového výboru. Pravomocí na volbu a odvolání člena ze správní rady politického institutu však disponuje i celostátní fórum. Vedení strany tak má k dispozici příležitost na odvolání těch, kteří schvalují a kontrolují stranické hospodaření.⁹⁶

5.4 Celostátní fórum jako vrchol přímé demokracie?

Právo účastnit se stranického fóra je základním benefitem každého Piráta. Celostátní fórum totiž stanovy definují takto: „Celostátní fórum je nejvyšším orgánem strany. Je příslušné k projednávání všech otázek činnosti strany; přitom respektuje oprávnění orgánů strany a oblastních sdružení dle stanov.“⁹⁷ Do této široké škály otázek a rozhodnutí lze zařadit mj. rušení a zřizování celostátně působících komisí a odborů, schvalování stanov, volebních programů pro celostátní volby, ideových dokumentů nebo nejrůznějších stranických předpisů.⁹⁸ Jak jsem již zmínil, celá členská základna pak prostřednictvím fóra volí mj. i své vedení v podobě předsednictva a republikového výboru. Stejně tak soudní složka pirátské vnitrostranické moci, tedy rozhodčí a kontrolní komise, je opět volena a odvolávána celostátním fórem. Fórum se stává zásadní hybnou silou strany v klíčových krocích.⁹⁹ Bez souhlasu celostátního fóra totiž nelze vstoupit do koalice pro sněmovní volby nebo do vládní koaliční spolupráce. Kandidáti do Evropského parlamentu, celostátní lídr Pirátů pro volby do Poslanecké sněmovny nebo případně i potenciální kandidát na prezidenta republiky vychází z primárních voleb, pirátské fórum volí prostřednictvím primárních voleb i nominanty na případné vládní pozice. Členové strany pak získávají dle jednacího řádu celostátního fóra i možnost podílet se na participativním rozpočtování.¹⁰⁰ Mají právo předkládat návrhy na podporu projektů, o jejichž financování rozhodují právě sami členové. Rozsah finanční podpory je tak určen na základě hlasování. Pirátská strana uvádí, že podporovala veřejně prospěšné projekty přes participativní rozpočtování každoročně

⁹⁶ PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ PIRÁTI. Jednací řád celostátního fóra. In: *Piráti* [online]. 4. 1. 2022 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/jdr>

v období mezi lety 2014 a 2020. V celkovém úhrnu rozdělila v tomto období 3 214 200 Kč.¹⁰¹

5.5 Republikový výbor a předsednictvo

Ačkoli jednací řád celostátního fóra nabízí členům možnost podílet se na finančním chodu strany prostřednictvím participativního rozpočtování, nastavování výše příspěvků pro členy a registrované příznivce už má v moci republikový výbor. V jeho kompetenci pak zůstávají i stěžejní pravomoci týkající se financí. Republikový výbor „...schvaluje rozpočtová pravidla, pravidla hospodaření, rozpočet strany, výsledky hospodaření.“¹⁰² V pirátské dělbě moci spravuje republikový výbor moc zákonodárnou, kdy upřesňuje předpisy, jež vzešly z celostátního fóra. Výbor je dále mj. odpovědný za kandidátní listiny, které může v odůvodněných situacích pozměnit, a může rušit vnitrostranické vyhlášky. Předsednictvo strany pak má stanovami ukotvenou povinnost řešit úkoly, jež mu uložil republikový výbor. Pouze u úkolů, jež nejsou shledány jako zásadní, má předsednictvo možnost vrátit úkol k projednání republikovému výboru. Pravomoc odvolávat a jmenovat předsednictvu náleží jen u některých členů správní rady politického institutu a kontrolora politického institutu. Republikové předsednictvo je tak v pirátském pojetí výkonným a statutárním orgánem, který stranu spíše zastupuje a plní úkoly a cíle, o nichž rozhodl některý z pirátských orgánů.¹⁰³

5.6 Zhodnocení vztahu Pirátů k vnitrostranické aplikaci principů a nástrojů přímé demokracie

Ačkoli mohl nepříliš aktivní přístup České pirátské strany k přímé demokracii na plénu Poslanecké sněmovny vyvolat dojem, že k ní Piráti komplexně přistupují spíše jako k voličsky přitažlivému prvku programu, o nějž nejeví větší zájem, jejich stanovy a vnitřní fungování vypovídají v naprosto protichůdném trendu. Jejich aplikace prvků přímé demokracie se dá totiž považovat za velmi výraznou. Členové si volí a odvolávají své územně příslušné vedení oblastních klubů, rozhodují o podobě kandidátních listin u všech veřejných voleb, určují si i své celostátní vedení, tedy republikový výbor a republikové předsednictvo. Nástroje přímé volby a odvolání figurují tak u Pirátů vůči

¹⁰¹ PIRÁTI. Participativní rozpočet. In: *Piráti* [online]. 7. 3. 2022 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/fo/rozpocety/participativni/start?fbclid=IwAR19-fasfay4aMaXwo7XFVv691KpsmElpwQFD0pWluwFmX5md_NC7FMKD9s

¹⁰² PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf.

¹⁰³ Tamtéž.

všem složkám moci. Složení republikového výboru (zákonodárná moc), republikového předsednictva a odborů (výkonná moc) i kontrolní a rozhodčí komise (soudní moc) vychází z vůle celostátního fóra. Tyto celostátní orgány, mezi něž je rozdělena moc v České pirátské straně, představují propojení dominantních prvků přímé demokracie se zastupitelskou demokracií. Členové strany tak nemají možnost rozhodovat o vyloučení svých spolustraníků, jelikož tato pravomoc patří nezávislé kontrolní a rozhodčí komisi. Stejně tak kupř. schvalování stranického nastavení hospodaření, pravidel pro primární volby nebo projednávání a schvalování programů náleží fórem volenému republikovému výboru. S majetkem strany pak primárně hospodaří republikové předsednictvo. Přesto stěžejní rozhodovací pravomoci má stále v moci členská základna na celostátním fóru prostřednictvím referenda a bez vůle většiny zúčastněných členů strany tak nelze žádné zásadní rozhodnutí ve fungování strany prosadit.

6 Svoboda a přímá demokracie ve vztahu k přímé demokracii

Hnutí Svoboda a přímá demokracie na české politické scéně dlouhodobě poukazuje na absenci drtivé většiny nástrojů přímé demokracie. Současné minimální pojetí přímé demokracie je hnutím hodnoceno jako výrazný demokratický deficit České republiky, což potvrzuje i jeden ze základních cílů ve stanovách SPD: „Považujeme přímou demokracii za zásadní zdroj obrany svobody a práv občanů České republiky.“¹⁰⁴ Hnutí apeluje na zavedení nejen referend, ale i lidového veta, lidové iniciativy, odvolatelnosti nebo přímé volby u zásadních pozic ve vedení státu. Přímá demokracie je ústředním zájmem hnutí, což vyplývá nejen z názvu hnutí, dlouhodobých cílů či programových požadavků, ale i z konkrétních vyjádření nejdůležitějších osob v čele tohoto subjektu. Zakladatel a dlouhodobý předseda SPD Tomio Okamura propagoval nástroje přímé demokracie už v hnutí Úsvit. Roku 2013 vydal dokonce i publikaci *Umění přímé demokracie*, která shrnuje jeho postoje k této formě vlády. Zásadní problém demokratického fungování vidí Tomio Okamura nikoli v jednotlivcích, ale ve fungování politického systému: „Chyba není v konkrétní vládě nebo v konkrétním politikovi – ti všichni totiž dělají to, co jim systém dovolí, nebo dokonce to, k čemu je

¹⁰⁴ SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie. In: *SPD* [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/04/priloha_893095177_1_SPD-zm%C4%9Bna-stanov.pdf

system donutí. Jedinou cestou je od základu změnit principy fungování našeho státu. Dát moc do rukou občanům (...) Jediná cesta je nastolení přímé demokracie.“¹⁰⁵ Jsou ale tyto výroky na podporu přímé demokracie koherentní se samotným nastavením a mechanismy v hnutí SPD, které Tomio Okamura vede od jeho založení v roce 2015? Mají řadoví členové právo podílet se u nejzásadnějších hlasování na rozhodovacím procesu?

6.1 Participace čekatelů a členů

Jedním ze základních znaků demokratického procesu, který zmiňuje Dahl ve své knize *O demokracii*, je možnost efektivní účasti (participace).¹⁰⁶ Tu v případě SPD nezískává v plnohodnotné míře žadatel o členství hned, ale podléhá nejméně dvouleté čekatelské lhůtě. Přesto už čekatel má mj. právo na informovanost o dění v SPD nebo se může dle vnitřních předpisů podílet svými návrhy i na tvorbě kandidátních listin. V případě jakýchkoli námětů, stížností, dotazů či připomínek má možnost kontaktovat orgány hnutí SPD s tím, že bude informován o jejich vyřízení. Ačkoli čekatel není ještě plnohodnotným členem, může své ideje a svá stanoviska propagovat v příslušných orgánech SPD, nikoli však směrem k veřejnosti. Čekateli se tak dle stanov nabízí široká škála možností na účast v hnutí, ale zatím se stále nemůže přímo podílet na jeho fungování. Během minimálně dvouleté čekatelské lhůty mj. podléhá povinnosti řídit se nařízeními orgánů hnutí, v případě vypsání členských příspěvků je uhradit a z registru čekatelů může být vyloučen, pokud neodvádí činnost uloženou republikovým předsednictvem.¹⁰⁷ Členská přihláška zmiňuje užitečnost čekatele především v souvislosti s těmito činnostmi: „roznášení propagačních materiálů, pomoc s dopravou autem, organizace kontaktních kampaní, výlep plakátů, poskytnutí reklamní plochy, sponzoring.“¹⁰⁸ V případě, že se stane z čekatele člen hnutí, rozšiřují se ve srovnání s čekatelem možnosti jeho participace o právo na aktivní účast při hlasování, samozřejmě může být i volen či delegován na jednotlivé pozice ve hnutí a do orgánů SPD. Na rozdíl od čekatele může člen i propagovat své postoje

¹⁰⁵ OKAMURA, Tomio a NOVÁK VEČERNÍČEK, Jaroslav. *Umění přímé demokracie: kam dál, Česko?*. Praha: Fragment, 2013. Str. 4. ISBN 978-80-253-1963-5.

¹⁰⁶ DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. Str. 40. ISBN 80-7178-422-2.

¹⁰⁷ SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie. In: *SPD* [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/04/priloha_893095177_1_SPD-zm%C4%9Bna-stanov.pdf

¹⁰⁸ SPD. Přihláška člena – čekatele hnutí. In: *SPD* [online]. [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/12/P%C5%99ihl%C3%A1%C5%A1ka.pdf>

na veřejnosti a má právo „...podílet se na projednávání záležitostí, týkajících se činnosti hnutí.“¹⁰⁹

K naplnění těchto práv slouží kluby a orgány, jejichž prostřednictvím se mohou členové hnutí realizovat. Hnutí SPD zde nabízí členům možnost angažovat se už na úrovni obcí v tzv. místních klubech, přičemž k jejich založení je zapotřebí minimálně tři členů, kteří mají v dané obci uvedeno trvalé bydliště. Na území dřívějších okresů pak bývají zřízeny oblastní kluby a nejvyšší dílčí územní jednotkou jsou tzv. regionální kluby, jež svou působností odpovídají krajům. Nejvyšším rozhodovacím orgánem těchto klubů pak bývá příslušná konference. Primární úkol všech těchto klubů spočívá v naplnění programu hnutí a realizaci pokynů od předsednictva. To utváří i pravidla pro fungování těchto klubů.¹¹⁰

V celkovém přehledu práv členů hnutí, jež vyplývá ze stanov, tak SPD působí demokraticky. Členové se mohou podílet na tvorbě kandidátek, mohou být voleni do orgánů a funkcí v hnutí, mohou podávat nejrůznější návrhy a podněty, o jejichž výsledku musí být informováni. Hnutí nabízí svým členům standardní participaci, jejíž součástí je také hlasovat, volit a „podílet se na projednávání záležitostí, týkajících se činnosti hnutí.“¹¹¹ Tato práva jako by naznačovala cestu k přímé demokracii. Jaké jsou tedy dle stanov možnosti pro využití nástrojů a principů přímé demokracie uvnitř SPD?

6.2 Přijetí člena, volby do funkcí

Tomio Okamura ve své knize *Umění přímé demokracie* jasně formuloval nutnost přímé demokracie při řízení státu, v němž mají zásadní a rozhodující slovo občané, nad nimiž by už žádná vyšší instance stát neměla: „...demokracie je vláda lidu, vláda spravedlností, vláda, v níž se odpovědní zodpovídají svým občanům, a systém, v němž poslední slovo má občan.“¹¹² Výchozí premisa by tak mohla naznačovat, že správa čekatelského registru a přijímání členů bude čistě v kompetenci některého z klubů. Kluby samy by pak měly mít dle těchto předpokladů možnost i přímé volby

¹⁰⁹ SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie. In: *SPD* [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/04/priloha_893095177_1_SPD-zm%C4%9Bna-stanov.pdf

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² OKAMURA, Tomio a NOVÁK VEČERNÍČEK, Jaroslav. *Umění přímé demokracie: kam dál, Česko?*. Praha: Fragment, 2013. Str. 53. ISBN 978-80-253-1963-5.

jednotlivých představitelů hnutí, a to nejen ve svých klubech, ale dokonce i v případě těch nejvyšších funkcí v SPD.

U přijetí člena jsou čekatelé skutečně vedeni pod regionálním klubem, jehož předseda má sice v tomto ohledu funkci kontrolní, ale k přijetí do hnutí potřebuje čekatel souhlas předsednictva. Dvouletá čekatelská lhůta a plnění povinností tak nemusí být pro přijetí dostačující, je totiž uvedena pouze doba minimální. Ta sice může být i porušena nebo zkrácena, ale to pouze předsednictvem a v odůvodněných případech. Jedním z práv člena po přijetí se stává právo volit a být volen. Volby předsedů a místopředsedů jednotlivých klubů se odehrávají na tzv. konferencích, které jsou jejich nejvyššími orgány. Stanovy u místních i oblastních klubů uvádějí, že se konference mohou účastnit všichni příslušní členové. To je ale v obou případech významově nesoudržné s podmínkou, dle níž se všichni členové příslušného klubu mohou zúčastnit pouze za předpokladu, že počet členů tohoto klubu nepřesahuje 50. V tom případě předsednictvo hnutí určuje klíč pro výběr účastníků konference. Ten je stanoven na žádost některého z územně nadřazených klubů. Vzhledem k počtu členů, který dle posledních údajů z roku 2021 přesahoval u hnutí SPD devět tisíc,¹¹³ je jisté, že se minimálně na úrovni oblastních klubů nemohou voleb účastnit všichni. Vybraní členové, kteří projdou sítí výběru, mohou na příslušné konferenci volit předsedu a místopředsedy svého klubu. I přes vítězství v těchto volbách však nemají vítězové hlasování jistotu, že skutečně danou funkci v příslušném klubu obsadí. U všech voleb na úrovni klubů je totiž stanoveno privilegium předsednictva, které musí se zvoleným kandidátem souhlasit. K odhlasování předsednictvem je zapotřebí alespoň tři z pěti hlasů včetně hlasu předsedy hnutí. U regionálního klubu je pak explicitně zmíněno: „Předseda a místopředsedové Regionálního klubu se své funkce ujímají dnem, kdy vysloví-li s jejich jmenováním souhlas nejméně tři členové Předsednictva včetně předsedy. V opačném případě se koná nová Regionální konference.“ Předsednictvo hnutí, revizor i rozhodčí komise hnutí jsou pak voleni prostřednictvím konference, kterou stanovy považují za nejvyšší orgán. Poslední konference SPD před dopsáním této práce se odehrála 4. prosince 2021 a zúčastnilo se jí 85 členů SPD. Předsednictvo a další orgány se tak opírají o volby, jichž se zúčastnila ani ne jedna setina ze všech

¹¹³ ROGNER, Šimon. Členská základna ODS je větší než ČSSD, z mladých uskupení nejvíce roste SPD. In: *ČT 24* [online]. Praha: *Česká televize*, 22. 7. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3344058-clenska-zakladna-ods-je-vetsi-nez-cssd-z-mladych-uskupeni-nejvice-roste-spd>

členů SPD. Volby do nejdůležitějších pozic hnutí jsou tak postaveny na principech zastupitelské demokracie. Konferenci jako zásadnímu orgánu hnutí SPD pak bude věnována samostatná podkapitola (6.4).¹¹⁴

6.3 Vyloučení a odvolání

Odvolatelnost politiků je dalším nástrojem přímé demokracie, který se v programu SPD objevuje dlouhodobě. Neopomenul ho ve své knize ani Tomio Okamura. Občané dle něj „...musejí a mají mít také plné právo svého zástupce a zaměstnance vyměnit v případě, že s ním jsou většinově nespokojeni,“¹¹⁵ což podporuje touto argumentací: „Vždycky se můžeme při volbě splést, být podvedeni a bohužel i dobrý člověk občas sejde z cesty. Vždy proto musí být pojistka proti takovému omylu, podvodu či selhání.“¹¹⁶ Následující řádky se tak budou zaměřovat na to, jakým způsobem lze člena z hnutí vyloučit, jak funguje v SPD negativní nástroj odvolání a především pak na to, jak se na těchto procesech podílí široká členská základna.

K vyloučení člena nebo vyškrtnutí čekatele musí spadat prohřešek dané osoby do stanovami vymezených podstat. Patří mezi ně chování neslučitelné s nastavením stanov nebo uvedení lživých informací v přihlášce. Dále se členství neslučuje ani s pravomocným odsouzením za úmyslný trestný čin, které bylo potvrzeno po dni vzniku členství. Čekatel i člen pak mohou být vyloučeni i na základě poškození dobrého jména a pověsti hnutí. Stanovy však nevyžadují po odvolavatelích přesnější odůvodnění a tato podstata tak může nabývat nejrůznějších interpretací. Zdůvodnění musí členovi poskytnout až rozhodčí komise, pokud se na ni daný člen nebo čekatel obrátí. K zrušení členství nebo vyškrtnutí čekatele nabízí stanovy dvě cesty. První vede přes regionální klub, který může člena nebo čekatele vyloučit (popř. vyškrtnout) i bez souhlasu vedení na regionální konferenci, pokud bude pro vyloučení člena nebo vyškrtnutí čekatele hlasovat více než polovina zúčastněných členů regionálního klubu. Možnost vyloučit člena či vyškrtnout čekatele pak náleží opět i předsednictvu, které ke schválení tohoto rozhodnutí potřebuje tři hlasy včetně toho od předsedy. Nástroj odvolání se využívá v návaznosti na vykonávanou funkci. Předsednictvo hnutí SPD může odvolat kohokoli

¹¹⁴ SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie. In: *SPD* [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/04/priloha_893095177_1_SPD-zm%C4%9Bna-stanov.pdf

¹¹⁵ OKAMURA, Tomio a NOVÁK VEČERNÍČEK, Jaroslav. *Umění přímé demokracie: kam dál, Česko?*. Praha: Fragment, 2013. Str. 61. ISBN 978-80-253-1963-5.

¹¹⁶ Tamtéž.

z vedení místních, oblastních i regionálních klubů pro řádné neplnění povinností. Nástroj odvolání však může být vztažen i k předsednictvu a dalším orgánům hnutí. Stejně jako u voleb do nejvyšších funkcí v SPD, i u odvolání těchto vrcholných představitelů hraje ústřední roli konference, která jediná může členy orgánů hnutí odvolat. Přesto však ve stanovách figuruje i možnost na odvolání členů vyššího orgánu hnutí předsednictvem, a to v případě, kdy je tento orgán předsednictvem shledán jako nečinný. Předsednictvo SPD si následně vyhrazuje pravomoc zmocnit jiného člena k výkonu této funkce po dobu nezbytně nutnou.¹¹⁷

6.4 Konference jako vrchol přímé demokracie?

„Jak už napsal kdosi před námi, ‚veškeré aspekty nasvědčují tomu, že Česká republika, respektive její představitelé, dokonali přerod demokracie k oligarchii.‘ To je forma vlády, ve které má veškerou moc jen hrstka vyvolených. Oligarchie, nekontrolovaná občany, je pravým opakem demokracie, v níž má veškerou moc ve státním celku démos, rozumějte lid,“¹¹⁸ uvedl roku 2013 Tomio Okamura. Ostře se tak vymezil proti skupině vládnoucích a upozornil, že jedinou skutečnou demokracií je ta, v níž moc spravuje lid. Především v nejvyšším orgánu hnutí SPD by se tak hlasování celé členské základny dalo očekávat. Celostátní konference má mimo volení a odvolávání členů orgánů hnutí s výjimkou tajemníka mj. i právo schvalovat členské příspěvky, rozhodovat o změnách stanov, zrušení hnutí a celkově má možnost rozhodovat o těch záležitostech, které si sama vyhradí.¹¹⁹

Stanovy pak ideu přímé demokracie a vnitrostranického referenda nepřímo zmiňují formulací o usnášeníschopnosti konference: „Je usnášeníschopná za přítomnosti nadpoloviční většiny všech členů Hnutí, není-li stanoveno jinak.“¹²⁰ Realitou však zůstává, že zpravidla je stanoveno jinak. Pokud totiž dle stanov počet členů SPD přesáhne 200, účastní se konference jen určený počet delegátů. Ti jsou vybráni dle klíče, nastaveného předsednictvem. Na tomto výběru se pak může dle pokynů předsednictva podílet i regionální předseda.¹²¹ Jak již bylo zmíněno, tou dobou poslední celostátní konference dne 4. prosince 2021 se zúčastnilo 85 vybraných delegátů, což při počtu

¹¹⁷ SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie. In: *SPD* [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/04/priloha_893095177_1_SPD-zm%C4%9Bna-stanov.pdf

¹¹⁸ OKAMURA, Tomio a NOVÁK VEČERNÍČEK, Jaroslav. *Umění přímé demokracie: kam dál, Česko?*. Praha: Fragment, 2013. Str. 20. ISBN 978-80-253-1963-5.

¹¹⁹ SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie...

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

členů přesahujícím devět tisíc není ani jedno procento z celkové členské základny. Navíc podstata tohoto klíče není nikde veřejně uvedena. Na žádost o vysvětlení podstaty a fungování klíče pro výběr hlasujících odpověděla poslankyně za Královéhradecký kraj Vladimíra Lesenská: „Klíč dle stanov stanovuje předsednictvo, takže do samotného klíče regionální poslanecká kancelář vůbec nezasahuje a nemůže obecně odpovědět, jak tento klíč vypadá. Obecně účastníci v regionu jsou vybíráni po dohodě s předsednictvem, a to včetně náhradníků. Na základě opatření proti covidu nebylo možno provést poslední celostátní konferenci standardním způsobem a konala se online. Předsednictvo stanovilo pět účastníků s hlasem rozhodujícím za každý kraj. Výběr účastníků tak byl v kompetenci kraje.“¹²²

6.5 Předsednictvo

Jedním z hlavních úkolů konference je vybrat předsednictvo, které se skládá z pěti členů včetně předsedy hnutí. Ten se stává klíčovou osobou tohoto orgánu, jelikož bez jeho souhlasu nelze přijmout jakékoli rozhodnutí předsednictva. Rozhodnutí předsednictva tak platí pouze v případě, že pro něj hlasují tři členové předsednictva včetně samotné předsedy. Jak již bylo zmíněno, v kompetenci předsednictva je mj. členy do hnutí přijímat, vylučovat, schvalovat i odvolávat vedení místních, oblastních i regionálních klubů. Předsednictvo má dále i pravomoc schvalovat a rozhodovat o finální podobě kandidátek pro jakékoli volby, jichž se SPD účastní. „Kandidátní listiny se do značné míry skládají z členů v daném regionálním klubu, tudíž v rámci regionálních klubů dochází k diskusi, návrhům atp. Předsednictvo v konečném důsledku schvaluje kandidátní listiny, ale regionální kluby v tomto procesu jsou relevantní a podstatné, protože regionální klub předsednictvu postupuje návrh kandidátní listiny jako celku,“¹²³ okomentovala rozhodovací proces tvorby kandidátních listin, na jehož konci je právě předsednictvo, poslankyně Vladimíra Lesenská. Předsednictvo dále schvaluje volební zmocněnce nebo vnitřní předpisy kromě jednacího řádu konference. Má také v pravomoci volit a odvolávat výkonného tajemníka, jehož

¹²² Interview s Vladimírou Lesenskou, poslankyní za SPD v Královéhradeckém kraji. Hradec Králové 7. 3. 2022.

¹²³ Interview s Vladimírou Lesenskou, poslankyní za SPD v Královéhradeckém kraji. Hradec Králové 7. 3. 2022.

návrhy na rozpočet hnutí a výroční finanční zprávu následně samo schvaluje. Předsednictvo dále schvaluje program a má možnost změnit sídlo SPD.¹²⁴

6.6 Zhodnocení vztahu SPD k vnitrostranické aplikaci principů a nástrojů přímé demokracie

Vzhledem k tomu, v jaké míře se podpora přímé demokracie pro Českou republiku vyskytuje ve všech zásadních dokumentech hnutí SPD a jak vyostřenou rétoriku využívá k propagaci přímé demokracie předseda Tomio Okamura, je až zarážející, na jakých principech toto hnutí funguje. Aplikace jakýchkoli prvků přímé demokracie ve vnitrostranickém fungování je minimální, dokonce ji lze označit za nulovou. Řadoví členové sice možnost participace ve hnutí mají, ale příležitost podílet se na rozhodování v nejzásadnějších otázkách je jim zapovězena. Stanovy SPD tak nejenže neodpovídají demokratickému přívlastku „přímá“, některé jejich mechanismy dokonce popírají i fungování samotné demokracie. Pokud si v místním, oblastním či regionálním klubu tamní konference odhlasuje své vedení, je možnost předsednictva na odmítnutí vítěze voleb jasným prvkem nedemokratičnosti. V SPD se tak vyskytuje rozsáhlá kumulace moci v otěžích předsednictva. To má právo rozhodovat o finální podobě kandidátek, může přijímat i vylučovat členy, rušit jednotlivé kluby, odvolávat jejich předsedy nebo schvalovat program. Velmi speciálním prvkem stanov je pak především nutný souhlas předsedy se všemi rozhodnutími předsednictva. Pokud by tak hypoteticky nastala situace, v níž by čtyři z pěti zvolených členů předsednictva souhlasili s konkrétním rozhodnutím a předseda hnutí by ho odmítal, je zde demokratická vůle většiny bezvýznamná. Tato mocenská dominance tak směřuje k výrazným autokratickým mechanismům ve vnitřních strukturách SPD. Předsednictvo SPD pak nejenže není voleno a odvoláváno širokou členskou základnou, nýbrž konferencí, ale účastníci této konference jsou dokonce vybíráni dle klíče, který určuje samo předsednictvo hnutí. Na výběru delegátů konference se sice podílí i předseda regionálního klubu, ale i ten musel být před uvedením do funkce opět schválen předsednictvem. Vzhledem k netransparentní podstatě klíče, podle něhož předsednictvo vybírá účastníky celostátní konference, se tak otevírá i v tomto případě demokratický deficit stanov SPD. Potenciálně totiž stanovy nabízejí předsednictvu možnost volby těch, kterými bude poté na konferenci předsednictvo samo voleno, čímž předkládají

¹²⁴ SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie. In: *SPD* [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/04/priloha_893095177_1_SPD-zm%C4%9Bna-stanov.pdf

vedení SPD výraznou šanci na udržení statu quo. Hypotéza, dle níž budou největší podporovatelé přímé demokracie v České republice i uživatelé principů přímé demokracie ve svém fungování, tak v případě SPD rozhodně neplatí. Hnutí funguje na zastupitelském modelu a jeho stanovy obsahují i velmi výrazné nedemokratické prvky, mezi něž můžeme řadit kumulaci moci u nejvyšších představitelů hnutí nebo nerespektování rozhodnutí z vůle většiny. Mechanismy, vyplývající ze stanov, tak tvoří výrazný protipól vůči vyjádřením zakladatele a dlouhodobého předsedy SPD Tomia Okamury, jehož kritikou vnitrostranického fungování politických subjektů bych rád tuto kapitolu uzavřel: „V každé straně či velké organizaci nutně dochází ke vzniku nadvlády několika nejbohatších a nejvlivnějších osob jako mocenské struktury. Takto vedené strany mají samozřejmě jediný cíl - a ty určují zájmy skupiny ovládající danou stranu. Chtít po takové straně, aby pak upřímně a skutečně pracovala jen pro nevyvolenou stranickou většinu, neřkuli pro veřejnost, je naprosto marné. Pochopitelně strany se vždy musejí tvářit, že pracují pro straníky, a pro veřejné blaho...“¹²⁵

¹²⁵ OKAMURA, Tomio a NOVÁK VEČERNÍČEK, Jaroslav. *Umění přímé demokracie: kam dál, Česko?*. Praha: Fragment, 2013. Str. 16. ISBN 978-80-253-1963-5.

Závěr: výsledek zkoumání

Diskuse o přímé demokracii se v České republice stávají evergreenem a stabilně bývají tématem argumentačních soubojů. Příležitost k přímé účasti na správě věcí veřejných bývá u části populace velkým lákadlem, které zároveň i zvyšuje občanskou angažovanost. Zásadní otázkou však zůstává, zda je tento způsob angažovanosti žádoucí a měly by se občanům postupně tyto možnosti nabízet. Česká republika je totiž v pojetí nástrojů přímé demokracie evropským trpaslíkem, což se ale v nejbližších letech zřejmě měnit nebude. Při současném rozložení Poslanecké sněmovny a vlády ČR mají silnější zastoupení ve vládní koalici subjekty s konzervativními postoji k přímé demokracii (ODS, KDU-ČSL, TOP 09) a vzhledem k volebnímu zisku Pirátů a hnutí STAN při volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2021 (PirSTAN – 15,62 %) se jimi formulované programové cíle na podporu přímé demokracie do vládního programového prohlášení nedostaly. Hlavním cílem této práce však bylo ověření hypotézy, dle níž budou největší podporovatelé přímé demokracie v Poslanecké sněmovně, tedy Piráti a SPD, i jejími největšími aplikátory ve vlastních strukturách. Vycházím z logického předpokladu, dle něhož zásady a pravidla, jež chce politik prosadit pro ostatní občany, budou i autentickou a přirozenou součástí jeho vlastního vnitřního nastavení. Tento princip, jenž by měl fungovat jako jeden ze stěžejních pilířů politického života, jsem zkoumal v dokumentech upravujících vnitrostranické nastavení Pirátů a SPD. Oba subjekty ve svých stanovách zdůrazňují občanskou participaci a připouští možnost účasti řadových členů v hlasováních s celostátní působností, avšak u nejvyššího orgánu hnutí SPD, kterým je celostátní konference, podléhá tato možnost velikosti členské základny. Pokud má totiž hnutí více než 200 členů, což dlouhodobě má, přestává konference fungovat dle principů přímé demokracie a je složena z určených zástupců, kteří jsou navíc vybíráni předsednictvem. Celkově je pak v případě SPD moc výrazně kumulována u předsednictva a především předsedy strany. Předsednictvo má dle stanov právo odmítnout demokraticky zvoleného kandidáta na předsedu některého z územně příslušných klubů. Zároveň považuji za velmi paradoxní, že je hnutí SPD, jež pro Českou republiku požaduje možnost účasti všech občanů na zásadních rozhodnutích, vedeno předsedou strany, bez jehož souhlasu nemůže být v hnutí téměř nic schváleno. Na základě výše zmíněných mechanismů vnitrostranického fungování SPD se tak domnívám, že nastavení stanov nekoresponduje s jakýmikoliv mechanismy přímé demokracie a některé části tohoto dokumentu se dokonce nacházejí v rozporu

s demokratickými principy. Pojetí přímé demokracie u České pirátské strany také pochopitelně není ryzí přímou demokracií, jelikož kupř. o hospodaření rozhodují převážně zástupci vyšších stranických orgánů. Primární rozhodující silou je ale celostátní fórum, jehož se účastní všichni členové. Zároveň kladou klíčové vnitrostranické dokumenty Pirátů důraz na autonomii oblastních sdružení, která si i mj. staví kandidátní listiny pro volby. Oblastních nebo krajských fór se mohou zúčastnit všichni územně příslušní členové, kteří hlasují o podobě kandidátních listin pro jednotlivé volby s výjimkou voleb do Evropského parlamentu, kde o kandidátní listině rozhoduje celá členská základna bez ohledu na místní příslušnost člena.

Na základě studia zásadních vnitrostranických dokumentů největších podporovatelů přímé demokracie v České republice zastoupených po sněmovních volbách roku 2021 v Poslanecké sněmovně, za něž považuji Českou pirátskou stranu a hnutí Svoboda a přímá demokracie, jsem toho názoru, že se hypotéza této práce v celé šíři nenaplnila. Předpoklad, dle něhož budou podporovatelé přímé demokracie sami výrazně aplikovat nástroje a principy přímé demokracie, se potvrdil pouze u České pirátské strany.

Použité zdroje

ALTMAN, David. *Direct Democracy Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Str. 63-87. ISBN: 978-1-107-00164-0.

ANO 2011. Stanovy politického hnutí ANO 2011. In: *ANO, bude líp* [online]. 23. 4. 2021 [cit. 2021-11-18]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/2021/stanovy-ano.pdf>

BABIŠ, Andrej. [Zákon o referendu určitě chceme...] In: *Twitter* [online]. 17. 1. 2018 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://twitter.com/andrejbabis/status/953601613486280705>

BRODNÍČKOVÁ, Karolina. ANO, ČSSD a Piráti se shodli na zákonu o referendu. In: *Novinky.cz* [online]. Praha: Borgis, © 2019, 22. 3. 2019 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/ano-cssd-a-pirati-se-shodli-na-zakonu-o-referendu-40275152>

Česká republika. Listina základních práv a svobod. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1992, roč. 1993, částka 1, usnesení předsednictva České národní rady č. 2, Str. 20. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>. ISSN 1211-1244.

Česká republika. Ústava České republiky. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1992, roč. 1993, částka 1, ústavní zákon č. 1, Str. 7. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22427>. ISSN 1211-1244.

Česká republika. Ústavní zákon č. 294/1990 Sb., ústavní zákon, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, a kterým se zkracuje volební období národních výborů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2021 [cit. 3. 11. 2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-294>

DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. Str. 40. ISBN 80-7178-422-2.

FIALA, Petr a HANUŠ, Jiří. *Vraťme politice smysl!: rozhovory s Jiřím Hamušem*. Brno: Pravý břeh, 2017. Str. 93. ISBN 978-80-7485-136-0.

FIALA, Petr, ed. a PITROVÁ, Markéta, ed. *Evropská referenda*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Str. 5-6. ISBN 80-7325-051-9.

GAZDÍK, Petr. Přímá volba starostů nebude. In: *Události komentáře*. TV, ČT24. 13. 7. 2016 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1096898594-udalosti-komentare/216411000370713>

Interview s Vladimírou Lesenskou, poslankyní za SPD v Královéhradeckém kraji. Hradec Králové 7. 3. 2022.

JANSA, Petr a PAVLIŠOVÁ, Radka. *Místní referendum: (poslední výspa přímé demokracie): právem proti korupci*. Praha: Transparency International - Česká republika, 2010. Str. 1-2. ISBN 978-80-87123-14-0.

KALOUSEK, Miroslav. Zeman podpořil návrh zákona o referendech. In: *Studio ČT24*. TV, ČT24. 11. 3. 2016, 12:33 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10101491767-studio-ct24/216411058330311/dalsi-casti/>

KDU-ČSL. Lidovecký program. In: *KDU-ČSL* [online]. [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: https://www.kdu.cz/temata/lidovecky_program

KDU-ČSL. Prohlášení k zákonu o obecném referendu. In: *KDU-ČSL* [online]. 28. 2. 2018 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2018/prohlaseni-k-zakonu-o-obecnem-referendu>

KDU-ČSL. Stanovy KDU-ČSL. In: *KDU-ČSL* [online]. 15. 1. 2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/getattachment/O-nas/Dokumenty/Stanovy/Stanovy-KDU-CSL-2021.pdf.aspx>

KUPKA, Martin. Martin Kupka: Není pravda, že přímá demokracie všechno vyřeší. In: *ODS* [online]. 24. 1. 2014 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/clanek/6532-neni-pravda-ze-prima-demokracie-vsechno-vyresi>

ODS. Stanovy Občanské demokratické strany. In: *ODS* [online]. 17. 6. 2015 [cit. 2021-11-18]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.ods.cz/docs/stanovy-ods-2015.pdf>

OKAMURA, Tomio a NOVÁK VEČERNÍČEK, Jaroslav. *Umění přímé demokracie: kam dál, Česko?*. Praha: Fragment, 2013. Str. 4 - 61. ISBN 978-80-253-1963-5.

OKAMURA, Tomio. Tomio Okamura: Referendum. In: *SPD* [online], [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/tomio-okamura-referendum/>

Participativní rozpočet, 2017 [online]. Agora Central Europe. [cit. 25. 1. 2022].
Dostupné z: <https://www.participativni-rozpocet.cz/participativni-rozpocet/>

PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. 1. díl, Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998. Str. 184-187. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-7201-141-3.

PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Vyd. 1. Praha: WoltersKluwer Česká republika, 2011. xiii.Str. 2-40. Právní monografie. ISBN 978-80-7357-700-1.

PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v Rakousku a Německu*. Praha: Oeconomica, 2010. Str. 5-16. Faculty of International Relations Workingpapers, vol. IV, 5/2010. ISBN 978-80-245-1677-6.

PIRÁTI A STAN. Program: Efektivní rozhodování blíže občanům. In: *Piráti a starostové* [online]. [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.piratiastarostove.cz/program/efektivni-rozhodovani-blize-obcanum/>

PIRÁTI A STAN. Program: Ošetření zranitelných míst v Ústavě. In: *Piráti a starostové* [online]. [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.piratiastarostove.cz/program/osetreni-zranitelnych-mist-v-ustave/>

PIRÁTI. Dlouhodobý program: přímá demokracie. In: *Piráti* [online], [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/program/dlouhodoby/prima-demokracie/>

PIRÁTI. Jednací řád celostátního fóra. In: *Piráti* [online]. 4. 1. 2022 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/jdr>

PIRÁTI. Ohlídáme rizika, slibují Piráti a navrhují dva typy referend. In: *Piráti* [online], 7.2.2018 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/pirati-navrhujji-dva-typy-referend.html>

PIRÁTI. Organizační struktura. In: *Piráti* [online]. 5. 4. 2020 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/organizace>

PIRÁTI. Participativní rozpočet. In: *Piráti* [online]. 7. 3. 2022 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/fo/rozpocty/participativni/start?fbclid=IwAR19-fasfay4aMaXwo7XFVv691KpsmElpwQFD0pWluwFmX5md_NC7FMKD9s

PIRÁTI. Stanovy České pirátské strany. In: *Piráti* [online]. 25.2.2021 [cit. 2021-11-29]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/_media/rules/stanovy2021.pdf

PIRÁTI. Volební řád. In: *Piráti* [online]. 4. 1. 2022 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/vr>

PIRÁTI. Vyloučení Karla Kovaříka ze strany. In: *Piráti* [online]. 19. 2. 2020 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://redmine.pirati.cz/issues/15728>

PIRÁTI. Založení místního sdružení. In: *Piráti* [online]. 10. 6. 2021 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: https://wiki.pirati.cz/ao/navody/zalozeni_ms

RIGEL, Filip. *Zákon o místním referendu s komentářem a judikaturou*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011. Str. 13. Komentátor. ISBN 978-80-87212-85-1.

ROGNER, Šimon. Členská základna ODS je větší než ČSSD, z mladých uskupení nejvíce roste SPD. In: *ČT 24*[online]. Praha: *Česká televize*, 22. 7. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3344058-clenska-zakladna-ods-je-vetsi-nez-cssd-z-mladych-uskupeni-nejvice-roste-spd>

SMITH, Michael L. *Občané v politice: studie k participativní a přímé demokracii ve střední Evropě*. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2009. Str. 9-85. ISBN 978-80-903316-5-5.

SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi - politika místních referend v České republice*. 1. vyd. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2007. Str. 26-42. ISBN 978-80-7330-117-0.

SPD. Program do voleb 2021. In: *SPD* [online], [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/volby2021/program-do-voleb-2021/>

SPD. Příhlaška člena – čekatele hnutí. In: *SPD* [online]. [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/12/P%C5%99ihl%C3%A1%C5%A1ka.pdf>

SPD. Stanovy politického hnutí Svoboda a přímá demokracie. In: *SPD* [online]. 8. 4. 2021 [cit. 2022-01-31]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: https://www.spd.cz/wp-content/uploads/2021/04/priloha_893095177_1_SPD-zm%C4%9Bna-stanov.pdf

SPOLU. Program: SPOLU dáme Česko dohromady. In: *SPOLU21* [online]. 2021 [cit. 2021-11-18]. Dokument ve formátu PDF. Dostupné z: <https://www.spolu21.cz/assets/documents/program/program.pdf>

ŠIMÍČEK, Vojtěch, ed. *Přímá demokracie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 2016. Str. 13-130. Sborníky; svazek č. 55. ISBN 978-80-210-8351-6.

VAVERKOVÁ, Karolína. Přímá demokracie v Česku? Pro obecné referendum je většina stran. In: Echo24.cz [online]. Praha: Echo Media a.s., © 2018, 6. 2. 2018 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SXXNR/prima-demokracie-v-cesku-pro-obecne-referendum-je-vetsina-stran>

VÝBORNÝ, Marek. Potřebujeme zákon o obecném referendu? In: 90'. TV, ČT24. 15. 11.2017 [cit. 2021-11-29]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11412378947-90-ct24/217411058131115/video/582168>